

OPINNÄYTETYÖ

Tie työelämään

Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerien kehittäminen

Terhi Tommila

Yhteisöpedagogi AMK

(210 op)

4/2022

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Yhteisöpedagogi AMK

Tekijät: Terhi Tommila
Opinnäytetyön nimi: Tie työelämään
Sivumäärä: 50 ja 6 liitesivua
Työn ohjaaja: Suvi Tuominen
Työn tilaaja: Kehitysvammaliitto ry

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa tietoa siitä, miten hyvin osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatuksia tunnetaan valtakunnallisesti sekä tuottaa kehittämisehdotuksia laatuksista kerättyyn tietoon perustuen. Tiedonhaku suoritettiin valtakunnallisena Webropol kyselynä, joka toimitettiin valtakunnallisesti noin 700:lle kehitysvamma-alan toimijalle. Toisena tiedonkeruumenetelmänä toimivat asiakashaastattelut, jotka suoritettiin kehitysvammaisille suunnatun työ- ja päivätoiminnan asiakkaille. Opinnäytetyön pyrkimys oli kehittää työ- ja päivätoimintaa osallistavammaksi ja sitä kautta pyrkiä parantamaan kehitysvammaisten ihmisten osallisuutta ja työllistymistä.

Opinnäytetyön tarve tuli tilaajalta, joka halusi tuotettua tietoa ja kehitysehdotuksia laatuksista kerättyyn tietoon perustuen. Tilaajan ja tekijän yhteisenä agendana oli heikommassa asemassa olevien henkilöiden osallisuuden edistäminen.

Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen muodostavat osallisuuden sekä itsemääräämisoikeuden teemat. Muita tietoperustan teemoja ovat kehitysvammaisten työllisyys tilanne, tuettu työllistyminen, tulokellinen työhönvalmennus, avotyöiminta sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus. Tietopohjan aineisto luo pohjaa selvitykselle sekä kyselyssä ja haastatteluissa kerättylle tiedolle. Webropol kysely keräsi yhteensä 93 vastattua lomakkeistoa, haastatteluilla tavoitettiin puolestaan 10 henkilöä.

Selvitystyö antoi paljon tietoa laatuksista sekä työ- ja päivätoiminnan tilanteesta. Tuki kehitysvammaisia asiakkaita kohtaan näyttäytyi kaikissa konteksteissa runsaana, niin haastatteluiden kuin verkkokyselyinkin perusteella. Tarve työhönvalmennukselle ja sen lisäämiselle nousi suurimpana tarpeena esille. Lisäksi vaikeastivammaisten osallisuuden parempaa huomioimista toivottiin.

Kehitysvammaisten ihmisten osallisuuden ja työllistymisen edistämiseksi on vielä paljon tekemistä. Suunta on oikea, mutta erityisesti asenteissa eritavoin vammaisia henkilöitä kohtaan on tapahduttava muutoksia ennakkoluulottomampaan suuntaan.

Asiasanat: osallisuus, itsemääräämisoikeus, työllisyys, eriarvoisuus, ihmisoikeudet, kehitysvammaiset ihmiset

ABSTRACT

Humak University of Applied Sciences
Bachelor of humanities, Degree Programme in NGO and Youth Work

---

Author: Terhi Tommila
Title: Pathway to Employment
Number of Pages: 50 and 6 attachment pages
Supervisor: Suvi Tuominen
Commissioned by: The Finnish Association on Intellectual and Developmental Disabilities

---

One aim of this thesis was to examine how well the quality criteria supporting the participation and employment of disabled people is known nationally. The thesis also aimed to produce suggestions for developing the quality criteria based on the information collected. Information was collected using a Webropol survey, which was sent nationally to approximately 700 organizations that work with people who have intellectual and developmental disabilities. Information was also collected through interviews with the customers of the work and daytime activity centers. Based on the information collected, the thesis sought to make the work and daytime services more participatory and to improve the employment of people with disabilities.

The need for research-based information on the quality criteria and the development suggestions based on the information came from the commissioner of the thesis. The mutual agenda of the commissioning body and the writer of the product was to improve the participation of those who are most vulnerable in our society.

Themes of participation and self-determination form the theoretical frame of the reference of the thesis. Other themes include the employment of people with disabilities, supported employment, employment counselling, work-related activities and the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Theoretical themes create a base for the research part of the product including the survey and interviews. 93 survey responses were collected via Webropol and 10 people were interviewed.

The findings provide new information about the quality criteria and the current state of the work and daytime activities. The survey and interview data showed that support towards the clients was seen as comprehensive. A need for more employment counselling came up strongly throughout the collected material. The participation of individuals with severe disabilities was also seen as a matter requiring improvement.

We are heading in the right direction but there is still a lot to do. We still need an attitude change towards the people with disabilities to improve their participation and employment.

Keywords: participation, self-determination, employment, inequality, human rights, people with disabilities

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	5
2	OPINNÄYTETYÖN TILAAJA.....	6
	2.1 Kehitysvammaliitto ry	6
	2.2 Tarve ja tavoitteet	7
3	TIETOPERUSTA.....	9
	3.1 Osallisuus.....	9
	3.2 Itsemääräämisoikeus	10
	3.3 Kehitysvammaisten henkilöiden työllisyystilanne	11
	3.4 Tuettu työllistyminen.....	13
	3.5 Tuloksellinen työhönvalmennus	14
	3.6 Avotyötoiminta ja sen ongelmakohdat	16
	3.7 YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus ja ihmisoikeuksien yleismaallinen julistus.....	17
	3.8 Teemoista nousseita huomioita kehitysvammaisten työllistymiseen liittyen.....	18
4	OSALLISUUTTA JA TYÖLLISTYMISTÄ EDISTÄVÄN TOIMINNAN LAATUKRITEERIT	21
5	SELVITYS LAATUKRITEEREISTÄ.....	23
	5.1 Selvitystyössä käytetyt menetelmät	23
	5.2 Webropol kyselyn tuloksia	25
	5.3 Avoimet kysymykset	36
	5.4 Asiakashaastatteluiden antia	39
	5.5 Johtopäätökset.....	43
6	KEHITTÄMISEHDOTUKSET	46
7	YHTEISÖPEDAGOGIN NÄKÖKULMASTA	49
8	LOPUKSI	51
	LÄHTEET	52
	LIITTEET	56

1 JOHDANTO

Kiinnostukseni opinnäytetyön aihetta kohtaan heräsi, kun keskustelin Kehitysvammaliiton työllisyysasiantuntijan kanssa kehittävästä harjoittelusta ja mahdollisista kehittämistarpeista. Vähemmistöjen etua ajava vaikuttamistyö sekä tutkimus on kiinnostanut minua opintojen alusta saakka. Halusin tehdä kehittävästä harjoittelun ja opinnäytetyön kehitysvamma-alan vaikuttamis- ja kehittämistyön viitekehyksessä. Opinnäytetyöprosessi toimi samalla kehittävästä harjoittelun kehittämistehtävänä. Projekti oli mielenkiintoinen ja kasvatti asiantuntijuuttani paljon.

Esittelen tuotoksessa opinnäytetyön tilaajan sekä tavoitteet, jonka jälkeen perehdytään aiheen tietoperustaan käsitteiden ja kehitysvamma-alaa ohjaavien lakien puitteissa. Ennen selvitysoiota luodaan lyhyt katsaus osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteereihin ja niiden taustaan, jonka jälkeen käydään läpi määrällisen ja laadullisen aineiston anti analyysineen. Lopuksi esittelen aineiston pohjalta esiin nousseet kehittämisehdotukset ruohonjuuritason, yhteiskunnallisen tulokulman sekä laatukriteerien näkökulmasta. Lopuksi lyhyesti yhteisöpedagogin näkökulmaa vaikuttamis- ja kasvatustyön sekä kehitysvamma-alan töihin sijoittamisen perspektiivistä.

En käytä opinnäytetyössäni termiä vajaakuntoinen, koska se on vanhentunut ja leimaava ilmaisu osatyökykyisille tai heikossa työmarkkina-asemassa olevalle kehitysvammaisille henkilöille. Termin käyttö ei ole vammaissensitiivinen ja siitä olisi luovuttava vuonna 2022. Arvostava kohtaaminen ja moninaisuuden tuominen osaksi yhteisöjä inklusion aikakaudella on ajan hengen mukaista, me ja nuo asetelman sijaan. Vaikkei termin käytön takana olisikaan arvo- tai asennemaailma, se ei ole poliittisesti korrekti ilmaisu.

Opinnäytetyötä tehdessä on pyritty noudattamaan eettisesti vastuullisia toimintatapoja, ja pyritty toimimaan mahdollisimman läpinäkyvästi tiedonkeruun sekä tiedon raportoinnin suhteen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012).

Johdannon lopuksi haluan esittää kiitokset seuraaville tahoille ja henkilöille, Simo Klemille kiitokset asiantuntijanäkökulmista. Suvi Tuomiselle kiitokset tuesta ja ohjauksesta opinnäytetyöprosessin aikana. Sari Hutulle kiitokset kannustavasta ohjauksesta ja viimeisimpänä, muttei vähäisimpänä kiitokset Pirjo Tommilalle henkisestä tuesta ja kuljetuksista haastatteluihin. Haluan lisäksi kiittää Toimintakeskus Motarin ja Wassan työkeskuksen asiakkaita sekä henkilökuntaa.

2 OPINNÄYTETYÖN TILAAJA

2.1 Kehitysvammaliitto ry

Opinnäytetyön tilaajana toimii Kehitysvammaliitto ry, joka on vuonna 1952 perustettu edunvalvonta- ja yhteistyöjärjestö kehitysvamma-alan toimijoille. Organisaation tarkoituksena on edistää eritavoin vammaisten ihmisten sekä kommunikoinnissa ja ymmärtämisessä tukea tarvitsevien henkilöiden osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. Liiton toiminta perustuu kokemukselliseen ja tutkittuun tietoon sekä laajoihin yhteistyöverkostoihin. Kehitysvammaliiton motto on ”Aidosti mukana!”. Pyrkimyksenä on, että vammaiset ihmiset pääsisivät yhdenvertaiseksi osaksi yhteiskuntaa. Liiton toiminta pohjautuu vahvasti YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevaan yleissopimukseen. (Kehitysvammaliitto 2021a.)

Kehitysvammaliitto tuottaa materiaaleja, kehittää, kouluttaa ja tekee tutkimusta yhdenvertaisuuden ja tietoisuuden edistämiseksi. Tavoitteena on yhteiskunta, jossa palvelut ja tieto ovat saavutettavia, vammaset ihmiset nauttivat täydestä kansalaisuudesta ja jokaiselle tarjotaan mahdollisuus elinikäiseen oppimiseen, valinnanvapauteen ja ansiotyöhön. Liiton toiminta pyrkii vahvistamaan kehitysvammaisen henkilöiden asemaa yhteiskunnassa. Lisäksi se pyrkii vaikuttamaan lakeihin, jotta vammaisille ihmisille voitaisi taata oikeus palkkatyöhön ja mielekkäisiin harrastuksiin, omaan kotiin ja selkopalveluihin. Viimeisenä, muttei vähäisimpänä tavoitteena on vaikeasti vammaisten henkilöiden osallisuuden edistäminen. (Kehitysvammaliitto 2021a.)

Liitossa tehdään niin kansallista kuin kansainvälistä yhteistyötä ministeriöiden, järjestöjen ja palveluntuottajien kanssa. Tutkimustoiminta puolestaan pohjautuu sosiaalistieteelliseen tutkimukseen, ja luo tukipilarin Kehitysvammaliiton toiminnalle. Tutkimustoiminnan keskeisiä teemoja ovat kehitysvammaisten henkilöiden oikeudet, ja heidän asemansa parantaminen sekä hyvinvointijärjestelmän muutokset palveluiden parantamiseksi. Tutkimushankkeiden tuotokset puolestaan konkretisoivat kehittämistyön teemoja palvelunkäyttäjien osalta, ja luovat realistista kuvaa eritavoin vammaisten henkilöiden tilanteesta nyky-yhteiskunnassa. (Kehitysvammaliitto 2021a.)

Kehitysvammaliitto kouluttaa vammaisten ihmisten parissa työskenteleviä ammattilaisia, muun muassa itsemääräämisen, elämän suunnittelun ja kommunikaation teemoilla. Myös kehittämistoiminnalla on keskeinen asema liiton toiminnassa. Liitossa kehitetään palvelumuotoilua ja toimintatapoja ratkaisukeskeisellä otteella, kokemusasiantuntijuutta ja tuoretta tutkimustietoa

hyödyntäen. Palvelujen, verkkosivujen ja tekstien arviointipalvelua on lisäksi saatavilla. (Kehitysvammaliitto 2021a.)

Kehitysvammaliiton arvot pohjaavat ihmisarvoon, luottamukseen, iloon, rohkeuteen ja läheisyyteen. Toiminnan tavoitteina ovat yhdenvertaisuus, edelläkävijyys sekä kumppanuus. Ihmisarvon puolustaminen ja tinkimättömyys ihmis- ja perusoikeuksien suhteen näyttelee suurta roolia järjestön toiminnassa. Toiminnalla pyritään myös moninaisuuden edistämiseen ja ihmisyyden arvostamiseen, unohtamatta kestävästä kehityksestä sekä arvonantoa kehitysvamma-alan ammattilaisia kohtaan. Organisaation toiminta on avointa ja läpinäkyvää, jossa yhdessä luomalla pyritään aikaansaamaan hyvinvointia valtakunnallisesti. (Kehitysvammaliitto 2021a.)

2.2 Tarve ja tavoitteet

Tilaja tahoo selvitystä osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteereistä (Kehitysvammaliitto & KVANK 2017, 9). Kehitysvammaliitto ja sen kanssa yhteistyössä toimiva KVANK:in työ- ja päivätoiminnan valiokunta toivoo tuotettua tietoa siitä, miten hyvin laatukriteerit valtakunnallisesti tunnetaan ja miten niitä voisi kehittää niin, että mahdollisimman moni toimija käyttäisi kriteereitä osana toimintansa arvoperustaa. Opinnäytetyön keskeinen tavoite on laatukriteerien tunnettuuden selvittäminen ja ehdotusten laatiminen laatukriteerien kehittämiseksi.

Lyhenne KVANK tulee sanoista Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta. KVANK:in tavoitteena on muun muassa: Mielekkään työ ja päivätoiminnan kehittäminen yksilön tarve edellä. Tavoitteita ovat lisäksi, osallisuuden vahvistaminen ja vammaisten henkilöiden urakehityksen mahdollistaminen ja koulutuksen sekä työelämätarpeiden sovittaminen toisiinsa. Toimintatapojen, sisältöjen ja lainsäädännön kehittämiseen vaikuttaminen, käsitteistön selkeyttäminen, valinnan vapauden edistäminen ja uusien mallien luominen. (KVANK 2022.) KVANK:in toiminnassa on mukana useita kehitysvamma-alan järjestöjä.

Tilajan lähitulevaisuuden suunnitelmana on, että mahdollisimman moni palveluiden ostaja alkaisi käyttämään osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteereitä hankintakriteereinään. Kriteereistä ei ole tehty aiempaa selvitystä sen jälkeen, kun ne julkaistiin vuonna 2017. Opinnäytetyössä suoritettava tiedonkeruu ja selvitys tarjoaa ensimmäisen katsauksen kriteerien käytöstä ja tunnettuudesta eripuolilla Suomea.

Opinnäytetyön toinen keskeinen tavoite on kehittää kehitysvammaisille suunnattua työ- ja päivätoimintaa osallistavaksi ja vammaisten ihmisten palkkatyöllistymismahdollisuuksia parantavaksi. Eritavoin vammaiset henkilöt ovat tietävästi heikossa työmarkkina-asemassa, vaikka he kykenisivät osa-aikaiseen tai täysipäiväiseen omaa kapasiteettiaan vastaavaan ansiotyöhön. Työnteolla on tunnetusti suuri vaikutus yksilön osallisuuden kokemukseen ja tunteeseen siitä, että ihminen on oman elämänsä herra (Tukiliitto 2021).

Pyrkimyksenä on myös se, että kehitysvamma-alan toimijat ja opinnäytetyön tilaaja hyötyisivät tuotoksesta ja kehitysvammaiset henkilöt hyötyisivät siitä, että heidän osallisuutta pyritään edistämään. Lisäksi selvityksen tarkoituksena on luoda pohjaa tulevia kehittämisprojekteja varten. Opinnäytetyöstä nousevien kehittämis ehdotusten pohjalta KVANK kehittää työkalun vammaispalveluiden ja työtoiminnan käyttäjille, jotta he voivat arvioida toiminnan sekä käyttämiensä palveluiden laadukkuutta.

Prosessin taustamentoreina ovat toimineet Kehitysvammaliiton työllisyysasiantuntija ja KVANK:in työ- ja päivätoiminnan valiokunnan asiantuntijat, jotka ovat olleet saattamassa ko. laatukriteeristön ajatuksen tasolta painetuksi tuotokseksi.

3 TIETOPERUSTA

Tietoperusta esittelee opinnäytetyön kannalta tärkeät keskeiset teemat, joita ovat osallisuus, itsemääräämisoikeus, kehitysvammaisten työllisyystilanne, tuettu työllistyminen ja kyseenalaisenakin pidetty avotyötoiminta. Katsaus luodaan myös YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevaan yleissopimukseen, joka velvoittaa kehitysvamma-alan toimijoita ja ohjaa alan toimintaa. Tietoperusta perehdyttää opinnäytetyön taustateoriaan, luoden pohjaa selvitysosiolle. Avaan seuraavassa kappaleessa mistä työ- ja päivätoiminnassa on kyse.

Työ- ja päivätoiminnan pyrkimyksenä on tukea kehitysvammaisten asiakkaiden itsenäistymistä ja osallisuutta, tarjoamalla mielekästä toimintaa. Työtoiminnassa opetellaan työelämään liittyviä vuorovaikutus- ja elämäntaitoja. Toiminnan tarkoituksena on toimia esiasteena työelämälle. (Helsingin kaupunki 2022.) Työ- ja päivätoiminta voi myös olla työtä korvaavaa toimintaa niille, jotka eivät kykene työhön (Keski-Uudenmaan sote 2022). Työtehtävät työ- ja päivätoiminnassa ovat usein alihankintatöitä, käsitöitä, siistimistä tai suurtaloustöitä.

Päivätoiminnan työt ovat usein mukautettua avotyötä, joka jää monille asiakkaille pysyväksi ratkaisuksi työllistymisen prosessia alustavan välivaiheen sijasta. Kappaleissa 3.4 ja 3.5 enemmän tuetusta työllistymisestä ja tuloksellisesta työhönvalmennuksesta, joilla on keskeinen rooli kehitysvammaisten ihmisten työllistymisen edistämässä. Avotyön käsitteestä enemmän kappaleessa 3.6.

3.1 Osallisuus

Yksilötasolla osallisuus on kuulumisen tunnetta yhteisöön tai yhteiskuntaan. Osallisuus ilmenee yhteisön jäsenten välisenä arvostuksena, luottamuksena, tasavertaisuutena ja mahdollisuutena vaikuttaa omaan elämään. Osallisuus on myös yhteyttä aineellisiin hyvinvoinninlähteisiin kuten, koulutukseen, toimeentuloon, jokamiehenoikeuksiin tai asuntoon. Mahdollisuus aineettomiin hyvinvoinninlähteisiin, kuten terveyteen, sosiaalisiin suhteisiin ja kulttuuritoimintaan edistää myös osallisuutta. (Isola 2017.)

Osallisuus on vaikuttamista omiin asioihin ja itseä koskevaan päätöksentekoon, se edistää toimijuutta ja kokemusta hyvinvoinnista. Vahvistamalla yksilön suhteita useisiin hyvinvoinnin lähteisiin edistetään osallisuutta. Osallisuuden kokemus vähentää syrjäytymistä ja vahvistaa elämän merkityksellisyyden tunnetta. Riittäväällä toimeentulolla on suuri vaikutus osallisuuden

kokemukseen. Osallinen ihminen pystyy vaikuttamaan elämäänsä ja sen kulkuun ilman, että sitä ohjailaan ulkoa käsin. (Isola 2017.)

Kehitysvammaisen henkilö ei välttämättä voi vaikuttaa päätöksiin omasta elämästään vaikka hänen elämänsä vaikuttaisi olevan hyvällä mallilla. Itsenäisten päätösten tekeminen voi olla hankalaa, jos muut ovat aina päättäneet hänen puolestaan. Päätöksissä ja tekemisissä pitää tukea vammaista henkilöä, muttei tehdä asioita ja päätöksiä hänen puolestaan sillä se ei edistä itsenäisyyttä vaan rajoittaa sitä. (Tukiliitto 2019.) Mahdollisuuksia osallisuuteen on tuettava monitahoisesti ja parannettava vaikuttamis- sekä osallistumismahdollisuuksia jokaisen kohdalla (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019).

Osallistumista pidetään väylänä osallisuuteen, jokaisen kohdalla osallistuminen ei kuitenkaan ole mahdollista. On paljon henkilöitä, jotka jäävät henkilökohtaisten rajoitteiden, vähävaraisuuden tai huonojen kulkuyhteyksien vuoksi palveluiden, harrastuksien tai työssäkäynnin ulkopuolelle. EU:n ja Suomen hallituksen tavoitteena on edistää osallisuutta ja sitä kautta vähentää köyhyyttä ja syrjäytymistä yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Osallisuuden merkitystä terveydelle ja hyvinvoinnille on pyritty huomioimaan eri hallintoelimissä kuntatasolta kansainvälisiin ohjelmiin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Yhteisöllisestä näkökulmasta vammaisten ihmisten osallisuutta tulisi vahvistaa lisäämällä tietoisuutta vammaisuuden monimuotoisuudesta. Syvempi ymmärrys kehitysvammaisuudesta lisääisi myönteistä suhtautumista ja edistäisi heidän hyvinvointiaan. Myönteisten kohtaamisten lisäämällä osallisuuden kokemuksella on voimaannuttava vaikutus. Ennakoasenteista johtuvat negatiiviset kohtaamiset puolestaan voivat johtaa yhteisöjen ulkopuolelle jäämiseen, lannistumiseen ja eristäytymiseen. Yksilön hyvinvointi lisää yhteisön hyvinvointia. (Babik & Gardner 2021.)

3.2 Itsemääräämisoikeus

Terminä itsemääräämisoikeudella on kaksi keskeistä merkitystä. Ensimmäiseksi, itsemääräämisoikeudessa on kyse siitä, että yksilö voi itse päättää omasta elämästään ja sen kulusta ilman, että toinen henkilö ohjailee sitä. Toiseksi itsemääräämisoikeus ilmenee yksilön oikeutena päättää itse omasta arvomaailmastaan ja sananvapaudestaan. Yksinkertaisuudessaan kyse on yksilön vapaudesta päättää itse oman elämänsä kulusta ilman, että joku ohjailee sitä hänen puolestaan. (Wehmeyer 1998.)

Itsemääräämisoikeus on osallisuuden kannalta tärkeä, perustuslaissa säädetty ihmis- ja perusoikeus. Itsemääräämisoikeudesta on säädetty myös kehitysvammalaissa sekä YK:n vammais-sopimuksessa ja perustuslaissa. Lain mukaan, jokaisella on oikeus päättää itse omista valinnoistaan ja elämästään (Suomen perustuslaki 7/1999). Erityisesti kehitysvamma-alan työntekijöillä on velvollisuus vahvistaa asiakkaidensa itsemääräämisoikeutta. Kuten Kehitysvammaisten tukiliiton nettisivuillakin mainitaan, itsemääräämisoikeudessa on kyse siitä kuka käyttää valtaa. (Tukiliitto 2021.)

Edellytys itsemääräämisoikeudelle on ihmisarvon tunnustaminen jokaisen kohdalla. Perustuslaissa säädetty oikeudet elämään, työhön, henkilökohtaiseen vapauteen, turvallisuuteen ja koskemattomuuteen ovat kaikki itsemääräämisoikeuden edellytyksiä (7/1999). Tiedon saanti ja mahdollisuus hoitaa omia asioita tukevat itsemääräämisoikeutta. Myös yksityiselämän suoja, kotirauha ja yksityisyydensuoja verkossa tukevat itsemääräämisoikeutta. (Tukiliitto 2021.)

Osallisuus ja itsemääräämisoikeus edistävät yhdenvertaisuutta, jonka lisäksi julkisen vallan tulisi edistää ja turvata jokaista koskevien ihmis- ja perusoikeuksien toteutumista. Päätöksentekijät ja lainsäätäjät ovat avainasemassa, ja he ovat myös velvollisia turvaamaan mainittujen oikeuksien toteutumista. (Tukiliitto 2021.) Tunne siitä, että saa ja pystyy vaikuttamaan omiin asioihin voi olla voimaannuttava, ja vahvistaa tunnetta itsemääräämisoikeuden toteutumisesta.

Itsemääräämisoikeus kuuluu jokaiselle, aikuiselle, lapselle, ikääntyneelle ja vammaiselle henkilölle. Sen toteutuminen on tärkeää muttei itsestään selvää. Itsemääräämisoikeutta pitää voida opetella, ja se toteutuu vasta kun sitä on saanut harjoitella. Toisten ihmisten kuten läheisten tai ohjaajan myötävaikutuksella on suuri vaikutus itsemääräämisoikeuden toteutumiselle. Etenkin niiden henkilöiden kohdalla, jotka ovat riippuvaisia toisten ihmisten avusta. (Tukiliitto 2021.) Itsemääräämisoikeuden tukeminen edistää heikommassa asemassa olevien ihmisarvoa, siksi sitä kannattaa pyrkiä vahvistamaan.

3.3 Kehitysvammaisten henkilöiden työllisyystilanne

Vammaisten ihmisten työllisyystilanne on Suomessa heikommalla tolalla kuin muualla Euroopassa. Työterveyslaitoksen selvityksen mukaan Suomessa on 70 000 työkykyistä vammaista ihmistä, jonka lisäksi heidän työttömyytensä on meillä muuta väestöä yleisempää. (Nevala, Kalliomäki-Levanto, Jääskeläinen, Hirvonen, Pekkarinen & Elo 2011.)

Kehitysvammaliiton mukaan Suomessa on 30 000 työikäistä vammaista, joista oikeanlaisella tuella palkkatyöhön työllistettäviä vammaisia henkilöitä on 3000, jonka lisäksi 600 vammaista henkilöä on mukana työkeskustoiminnassa. Avotyötoiminnassa on mukana 2300 henkilöä, työsuuhdeperustaisessa palkkatyössä puolestaan vain 600 henkilöä. Palkkatyössä olevista vammaisista ihmisistä suurin osa on työllistynyt työhönvalmennuksen keinoin. Maassamme on tuhansia eritavoin vammaisia henkilöitä, joilla on halua työtekoon sekä ammatillinen koulutus. Sopivia työpaikkoja ja myönteisempiä asenteita vammaisten työllistymisen parantamiseksi tarvitaan lisää. (Kehitysvammaliitto 2021b.)

Työsuuhdeperustaisessa ansiotyössä olevista vammaisista ihmisistä suurin osa tekee noin 20 tuntista työviikkoa. Syy osa-aikaisuuteen ei aina liity erityishenkilön ominaisuuksiin tai jaksamiseen vaan työkyvyttömyyseläkkeen ansaintarajaan, joka on enintään 855,48 €/kk brutto (Kansaneläkelaitos 2022). Mikä tarkoittaa sitä, että jos työntekijän palkka nousee, täytyy työtunteja leikata, ettei ansaintaraja ylity, mikä ei ole hyvä asia työnantajan eikä työntekijän kannalta (Vesala ym. 2015, 14).

Työkyvyttömyyseläkkeen ja ansiotulon yhdistäminen liittyy kehitysvammaisten ihmisten työllistymiseen ja työtekoon, koska niiden yhdistäminen aiheuttaa kannustinloukun, jos eläkettä ei jäädytä. Eläkkeen jäädyttäminen ansiotulon vuoksi on harvoin mahdollista kehitysvammaisen työntekijän kohdalla. Vain työeläkkeen ansaintarajan alittava kuukausitulo on kannattava. Sairaseläkkeen jäädyttäminen edellyttäisi sitä, että palkkaa pitää saada yli 1700 euroa kuussa, jotta työnteosta jäisi jotakin käteen. Yli 1700 euroa kuukaudessa tuottava ansiotyö on suurimmalle osalle kehitysvammaisista ihmisistä liian vaativaa. Kannustinloukun purkamisesta voisi olla työllistymisen kannalta pitkässä juoksussa hyötyä. (Vesala ym. 2015, 14.)

Vain pieni osa työnantajista hakee ja saa palkkatukea, joka tunnetaan edelleen melko huonosti. Vaikka palkkatukea on haettu yksityisen, julkisen sekä kolmannen sektorin organisaatioiden toimesta, suurin osa työnantajista ei ole hakenut tukia. (Vesala ym. 2015, 40.) Selvitys kehitysvammaisten ihmisten työllisyystilanteesta on julkaistu 2015, joten voidaan toivoa, että palkkatuen tunnettuus on sen jälkeen jossain määrin parantunut.

Kuten Ylipaavalniemi 2004 selvityksestä ilmenee, tuetun työllistymisen palvelun asiakkaisen kohdalla ei ilmene vuotoa ”turhasta panostuksesta”. Jokaisesta toimintaan kohdennetusta eurosta koituu 1,34 euron säästöt. Veroina ja sosiaalivakuutusmaksuina julkiselle sektorille palautui 75 % tuetun työllistymisen kustannuksista. (Ylipaalanieniemi 2004, 36.) Yhteiskunnalle

koituu siis taloudellista hyötyä, kun vammaisia henkilöitä saadaan tuetun työllisyyden pariin ja sitä kautta pois sosiaalituen piiristä.

3.4 Tuettu työllistyminen

Vielä 1970-luvulla oli voimassa segregatio, eli vammaisten ihmisten erottaminen muusta väestöstä. Heidät nähtiin diagnoosinsa kautta potilaana, jolle ajateltiin riittävän turvallinen asuinpaikka yhteiskunnasta eristettynä. 80-luvulla vammaisia henkilöitä alettiin integroimaan osaksi yhteiskuntaa. Integraatioprosessi käytiin yhä diagnoosi ei ihminen edellä, vaikka alettiin ymmärtää, ettei laitospelämä sovi kaikille vaan vammaiset ovat yksilöitä, joista osa on työllistettävissä oikeanlaisen tuen avulla. (Vuorenpää 2022.) Osallisuuden aikakaudella tarjotaan tuetun työllistämisen palveluita, joilla eritavoin vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia pyritään parantamaan.

Tuetun työllistymisen malli on alun perin kotoisin Yhdysvalloista, jossa se on kuulunut osaksi kehitysvammalakia jo vuodesta 1984. Malli on kehitetty erityisesti kehitysvammaisten työllistymistä ajatellen ja se on levinnyt Eurooppaan 1990-luvun alussa, josta se on löytänyt tiensä Suomeen EU:hun liittymisen myötä, Euroopan sosiaalirahaston työllisyysohjelmien tukemana. Pähkinänkuoressa tuettu työllistyminen tarkoittaa heikossa työmarkkina-asemassa olevien työllistämiseksi kehitettyä järjestelmää, jonka tarkoituksena on ohjata palvelun käyttäjä avoimille työmarkkinoille ja työelämään. (Sariola 2005, 12.)

Yksilöllisesti räätälöity henkilökohtainen tuki ja palkkatyösuhde ovat tuetun työllistymisen peruselementtejä, joka on myös vaihtoehto tavalliselle ammatilliselle kuntoutukselle. Tuetussa työllistymisessä asiakasta kuntoutetaan oikeassa työympäristössä työkeskustoiminnan sijasta. (Sariola 2005, 12.) Työhönvalmentajan ja asiakkaan välisen suhteen olisi oltava katkeamaton työllistymisprosessin alusta loppuun (Nikula 2011). Valmentajan tuki jatkuu työpaikalla sen jälkeen, kun tuettava on jo työllistynyt. Toisin sanoen, tuki jatkuu niin pitkään kuin koetaan tarpeelliseksi. Valmentaja auttaa työntekijää ja koko työyhteisöä tarvittavissa erityisjärjestelyissä. Hän tukee mahdollisissa erityistilanteissa, ja tarjoaa apua molempien osapuolien sopeutumiseen sekä työsuhteen ylläpitämiseen. (Sariola 2005, 12.)

Tuetun työllistymisen arvopohja on yhtenäinen, vaikka siihen liittyvissä käytännöissä onkin maakohtaisia vaihteluja. Joissain maissa tuettua työllistymistä käytetään kuntoutuspalveluna ja

joissain maissa sen tavoitteet ovat puhtaasti työvoimapolitiittisia. Työhönvalmennuksen palvelustandardin mukainen tuettu työllistyminen on avointa toimintaa, joka on asiakaslähtöistä. Yksilön tarpeen mukaan räätälöityä ja tukee asiakkaan täysivaltaisia osallistumismahdollisuuksia. (Sariola 2005, 17.) Tuetun työllistymisen arvopohjaa määrittää myös velvollisuus sen asiakkaiden aseman parantamisesta (Nikula 2011). Tuettu työllistyminen perustuu sopimukseen ja jatkuvuuteen. Siinä tarvitaan pätevää sekä osaavaa henkilökuntaa, joka edesauttaa asiakkaan uutta työuraa eteenpäin yhteistyönä moniammatillisten asiantuntijoiden kanssa. (Sariola 2005, 17.)

Tuetun työllistymisen ensimmäinen vaihe on suunnitteleminen ja sopimuksen tekeminen. Asiakas ohjautuu palvelun piiriin, jossa kartoitetaan työkyky ja selvitetään etuudet sekä tuet. Seuraavassa vaiheessa valmistellaan työllistymistä, työtä etsien ja työnantajakontakteja luoden. Työtehtäviä räätälöidään asiakkaalle sopiviksi, työyhteisöä koulutetaan ja tiedotetaan, jonka jälkeen valmennettava asiakas aloittaa työharjoittelun/valmennuksen. Viimeisessä vaiheessa solmitaan työsopimus ja sovitetaan palkka sekä sosiaalietuus yhteen ja sovitaan tukien jatkumisesta tai mahdollisesta vähenemisestä riippuen palkan määrän lisääntymisestä. (Sariola 2005, 25.)

Tehokkuusajattelu ja kovat arvot eivät istu tukityöllistämisen edellyttämiin asenteisiin, vaikka se tosiasiaa säästää yhteiskunnallisia varoja kuten Ylipaavalniemi (2004, 14) selvityksestä ilmenee. Sikäli päivätoiminnanyksikkö haluaa edistää toimintaansa työllistymistä tukevaksi, mutta kunta ei tue toimintaa, ollaan pattitilanteessa.

3.5 Tuloksellinen työhönvalmennus

Työvalmennus ja työhönvalmennus ymmärretään usein toistensa synonyymeinä, niiden välillä on kuitenkin ero. Työhönvalmennuksen tavoitteena saada työntekijä palkkatöihin avoimille työmarkkinoille. (Bond & Drake & Becker 2008.) Työvalmennuksessa puolestaan harjoitellaan työelämätaitoja, sekä kartoitetaan työllistymismahdollisuuksia, molemmissa opitaan tärkeitä asioita, sekä saadaan tukea elämänhallintaan. On tärkeää tukea kehitysvammaista henkilöä löytämään vahvuutensa ja heitä kiinnostavat potentiaaliset työtehtävät. Lisäksi perus elämäntaitojen kuten työnhaun, sosiaalisten taitojen ja päivärytmin opettelu valmistaa heitä työelämään. (Mononen 2017.)

Monosta lainaten, tärkeintä on saada kehitysvammaisen työnhakija samalle viivalle muiden työnhakijoiden kanssa. Työhönvalmennus tarjoaa yksilöllistä tukea ja sen asiakkaita ovat työnhakijoiden lisäksi työnantajatahot. Sopivan työpaikan löydyttyä valmentaja tukee vuorovaikutuksessa työnhakijan ja työnantajan välillä sekä työyhteisöön tutustumiseen ja työsuhteeseen liittyvissä asioissa. (Mononen 2017.) Työhönvalmentajan kaksisuuntainen tuki madaltaa työnantajan kynnystä palkasta kehitysvammaisen työntekijä. Yhteistyö työnantajan kanssa on työhönvalmennuksessa tärkeässä osassa, koska päätös työsuhteesta on aina työnantajan käsissä. (Nikula 2011.)

Kunnan työpalveluiden kautta kehitysvammaisen tulisi saada työhönvalmennusta, sitä ei kuitenkaan ole tarjolla ympäri Suomen. Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla työhönvalmennuspalvelut edistävät toimeentuloon ja työntekoon liittyviä ihmisoikeuksia. On toki huomiotava, ettei ansiotyöhön tähtäävä työhönvalmennus ole kaikille vammaisille henkilöille sopiva ratkaisu. Päivätoiminta voi tutuna ja turvallisena olla toisille riittävä ja mieluisa tekemisen vaihtoehto, siinä missä suuret muutokset saattavat hämmäntää ja aikaansaada liiallista kuormitusta.

Jokaisella kehitysvammaisella henkilöllä, joka haluaa palkkatöihin, tulisi olla mahdollisuus työhönvalmennukseen. Tällöin asiakkaat eivät valikoidu ennalta arvioitujen työllistymismahdollisuuksien mukaan. Asiakkaan toiveet määrittävät työn etsintää, jossa on unohdettava stereotypiat tai oletukset eritoten ”vammaisille soveltuvista töistä”. Tuloksellisessa työhönvalmennuksessa autetaan asiakasta toteuttamaan unelmansa, niihin kajoamatta tai unohtamatta sitä, mitä unelmatyö tekijältään edellyttää. (Mononen 2017.)

Palkkatöihin siirtyminen päivätoiminnasta ei ole helppoa, eikä tavoitteen tarvitse tapahtua saman tien, prosessi kohti palkkatyötä voi joskus viedä vuosia. Työharjoittelu tai työkokeilu ovat välivaihe palkkatyöhön sijoittumiselle, myös avotyötoiminnan pitäisi olla soveltuvuutta kokeileva lyhytaikainen ratkaisu. Työelämätaidot kehittyvät työtä tehdessä, meidän kaikkien kohdalla. On ensisijaisen tärkeää tarjota kehitysvammaisille henkilöille mahdollisuuksia työkokeiluun, erityisesti siten, että ne todella poikisivat palkkatyötä eivätkä loppuisi määräajan päätyttyä kuten yleisillä työmarkkinoilla usein käy. (Mononen 2017.)

3.6 Avotyötoiminta ja sen ongelmakohdat

Avotyötoiminnan ja työkokeilujen on tarkoitus alustaa työllistymisenprosessia, ei olla korvaava vaihtoehto työlle. Avotyö ei täytä työllistymisen eikä työsuhteisen ansiotyön määritelmää (Sariola 2005, 13). Avotyötä kritisoidaan paljon, sen synonyymina tunnetaan uusi termi sijoitettu työtoiminta, jonka luoma mielikuva on myönteisempi. Avotyötoiminta on jäänyt osaksi päivätoimintaa integraation ajoilta, vaikka siitä ei ole työllistymisen kannalta hyötyä. Ihminen sijoitetaan kehitysvammaisena ihmisenä työpaikalle, jossa hänellä teetetään samaa työtä kuin muillakin työntekijöillä. Ilman palkkaa tai työsuhde-etuja. (Hakola 2022.)

Esimerkki tulotasosta: Avotyössä, työkeskuksessa oleva alihankintatöitä tekevä henkilö saa työosuusrahaa, jota avotyötoiminnassa oleville maksetaan verottomana 0–2 euroa päivässä. Maksimikorvauksella kuukausiansio on vain 250 euroa, yleinen keskiarvio maksetusta työosuusrahasta jää noin 100 euroon kuukaudessa. Vain pieni osa avotyöntekijöistä saa maksimimäärän 12 euroa päivässä. Työkeskuksessa käyvän henkilön työosuusrahan määrä on euro tunnissa ja avotyössä se on 1,76 euroa. (Vesala ym. 2015, 31.) Kumpikin summa on toimeentulon näkökulmasta hyvin pieni.

Avotyöstä saa työosuusrahan lisäksi sosiaalista ja henkistä pääomaa, kokemuksia yhteisöllisyydestä, työn tekemisestä ja joukkoon kuulumisesta. Avotyö voi tuntua mainituista syistä mielekkäältä, etenkin jos ei tiedä paremmasta. On silti muistettava, että avotyössä oleva on sosiaalihuollon asiakas ei työsuhteessa oleva työntekijä, mikä on huomattava epäkohta. Jos kehitysvammaisen ihminen pärjää avotyössä hyvin, työ tulisi muuttua työsuhteiseksi ansiotyöksi. Pitäisi ajatella kehitysvammaisen työntekijän etua edullisen työvoiman sijaan. (Mononen 2017.)

Avotyötoiminta jää pitkittyneeksi elämäntilanteeksi monen kohdalla. Vammaisilta henkilöiltä kuulee valitettavan paljon siitä, miten he tekevät esimerkiksi kolmepäiväistä viikkoa keittiötyössä saamatta palkkaa. Keittiötyö on tietävästi nopeatempoista ja fyysisesti raskasta. Kehitysvammaisella henkilöllä voi olla ammattitutkinto suurtalouseläältä, muttei sekään aina takaa heille työsuhteista ansiotyötä.

Ihmisoikeusliiton Palkkaa työstä – kampanja on paljon puhuva kannanotto siitä, miten kehitysvammaisilla henkilöillä tuotetaan työtä lähes ilmaiseksi. Kehitysvammaisen ihminen voi maksimissaan saada kokonaisesta päivästä työosuusrahana vähemmän kuin samaa työtä tekevä, ei vammaisen henkilö saa tunnissa. Työosuusraha ei kata matkakuluja, lounasta, saati kahveja, mitkä ovat palkkatyössä käyville henkilöille yleensä itsestäänselvyys, ansiotulon ohella. Moni

työkeskuksessa käyvä jää päivän tienesteissään miinukselle, jolloin työnteko ei ole heille kannattavaa. (Ihmisoikeusliitto 2022.)

Työnteon on tarkoitus saada ihminen kokemaan itsensä merkitykselliseksi, moni kehitysvammainen kuten muutkin ihmiset kokevat, että työnteosta pitäisi saada toimeentuloa. Avotyössä olevat eivät myöskään saa nauttia työsuhteen eduista, kuten lomien tai eläkkeen kertymisestä. Irtsanomissuojaa heillä ei myöskään ole. Kehitysvammaiset avotyöntekijät kritisoivat itsekin sitä, että tekevät pikkusummilla alihankintatöitä hyvää tulosta tahkoaville yrityksille.

Olisi ihmisarvoa kunnioittavaa maksaa kunnan korvaus tehdystä työstä ja tarjota samat luontaisedut jokaiselle työntekijälle hänen lähtökohdistaan riippumatta. Avotyö on käytännössä YK:n vammaissopimuksen vastaista toimintaa.

”En motivoitunut ruuvien pussituksesta työkeskuksessa. Tyypit saavat 70 euroa kuussa, mutta kaikki menee ruokaan, se on plus miinus nolla. Viisi päivää viikossa hommissa ja ainoa plussa oli ilmainen bussikortti. Avotöissä ollessani jouduin neuvomaan kesätyöntekijää, joka sai tonnin kuussa. Itse sain 40 euroa. Ei hymyilyttänyt. Nyt olen ollut 12 vuotta palkkatyössä koululla laitoshuoltajana. En joudu enää nostamaan työkyvyttömyyseläkettä, koska olen kokopäivätyössä. Palkka on tärkeää, että pystyy elättämään perheensä ja maksamaan laskunsa, tekemään matkoja ja harrastamaan. Minulla on vaimo ja kaksi lasta, 1- ja 3-vuotiaat tytöt. Liian usein ihminen tuomitaan, kun nähdään diagnoosi, näkemättä itse ihmistä. Täällä koululla olen Janne enkä kehitysvammainen.” – Janne Ahokainen (Ihmisoikeusliitto 2019.)

3.7 YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus ja ihmisoikeuksien yleismaallinen julistus

Vuonna 2008 voimaan tullut YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista luo perustan monille vammaispalveluille. Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma pyrkii kattamaan vammaisten henkilöiden elämän keskeiset alueet. Kuten ammatinvalinnan ohjauksen, koulutuksen, työllistymisen ja oikeusturvan muiden osallisuutta ja integraatiota tukvien perusoikeuksien ohella. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006.)

Yleissopimuksen mukaan vammaisilla ihmisillä on yhdenvertainen oikeus tehdä työtä muiden kanssa ja mahdollisuus ansaita elantonsa. Työnteko-oikeus pitäisi taata ja sitä pitäisi ulkopäin edistää, myös heidän kohdallaan, jotka vammautuvat työsuhteessa oloaikana. Työympäristön tulisi olla osallistava, hyväksyvä ja saavutettava. (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016.) Tapahtuuko tavoite todellisessa elämässä ja miten seurataan toteutuvatko oikeudet jäämättä näennäisten suositusten tasolle?

YK:n sopimus kieltää vammaisuuteen perustuvan syrjinnän, ja pyrkii suojelemaan vammaisten oikeuksia ja takaamaan heille yhdenvertaiset mahdollisuudet, joihin kuuluu muun muassa normaali palkka, turvalliset työolosuhteet ja häirinnältä suojeleminen (27/2016). Elinkeinoharjoittamisen ja yrittäjyyden tukeminen sekä osuuskuntatoiminnan kehittäminen on tärkeä kohta sopimuksessa ja sellainen missä vammaisia henkilöitä pitäisi ehdottomasti tukea enemmän. Osuuskuntia on jonkin verran, se voi olla joillekin vammaisille henkilöille ainoa tapa työllistyä. Esimerkiksi paikkakunnilla, joissa ei ole resursseja vammaisten työllisyyttä edistäville palveluille.

Kehitysvammaisia työskentelee julkisen sektorin toimijoiden alaisina avotyössä ilman työsuhdetta, vaikka YK:n sopimus velvoittaa julkisen sektorin toimijoita palkkaamaan vammaisia henkilöitä (27/2016). Avotyöluuppiin jumiutumisen sijaan pitäisi edistää ammatillista kuntoutumista ja suojella kehitysvammaisia ihmisiä orjuuden kaltaiselta pakkotyöltä, ei ajaa heitä siihen.

Kansallisia ja kansainvälisiä lakeja ja säädöksiä tulisi ottaa osaksi arkitodellisuutta eri toimijoiden tahoilla, sillä ne luovat inhimillisen pohjan vammaisten oikeuksille (27/2016). YK:n yleismaallisen ihmisoikeusjulistuksen (23/2016) mukaan, jokaisella on oikeus työhön ja oikeudenmukaisiin työehtoihin ja työttömyyssuojaan ilman syrjintää.

YK:n yleismaallisen ihmisoikeusjulistuksen artikla (25/2016) mukaan jokaisella on oikeus riittävään elintasoon, joka takaa asunnon, hyvinvoinnin, ravinnon ja terveyden, lääkkeet ja yhteiskunnallisen huollon. Lisäksi työttömyysturvan, sairauden tapaturman tai muun tahdosta riippumattoman toimeentulon menetyksen. Tämä ei käy toteen niiden ihmisten kohdalla, joilla ei ole lähtökohtaista mahdollisuutta saada kohtuullista toimeentuloa työnteolla. (Ihmisoikeusliitto 2022.)

3.8 Teemoista nousseita huomioita kehitysvammaisten työllistymiseen liittyen

Ensimmäisenä huomiona nousee esiin se, että kehitysvammaisella ihmisellä ei välttämättä ole mahdollisuutta työhönvalmennukseen ja riittävään tukeen työelämässä. Taloudellisten resursien kohdentaminen marginaaliryhmien osallisuutta tukevalla tavalla ei ole itsestään selvää, vaikka sille on tarvetta. Voisiko syrjäseudulla asuva kehitysvammaisen henkilö, jolla on tahtoa työllistyä päästä työsuhdeperustaiseen ansiotyöhön, jos kunta ei tarjoa työhönvalmennusta? Jos hän työllistyy esimerkiksi lähimpään kaupunkiin, miten sinne kulkeminen 60 km/per suunta

onnistuu? Matkatuki tai ilmainen bussikortti ei välttämättä yksin riitä kulkemisten mahdollistamiseksi.

Kerrotaanko erityistä tukea tarvitseville asiakkaille riittävästi heidän mahdollisuuksistaan esimerkiksi peruskouluissa tai työ- ja päivätoiminnassa? Asia askarruttaa, sillä moni jää jumiin avotyöhön sen sijaa, että pääsisi elämässään eteenpäin. Voivatko kehitysvammaiset henkilöt valita miten he ansaitsevat elantonsa, jos heidän kohdallaan ammattitutkintokaan ei välttämättä takaa työsuhteista palkkatyötä? Oikeus työhön ei vammaisten ihmisten kohdalla aina toteudu.

Osatyökykyisissä on työvoimapotentialiaa, jonka käyttömahdollisuus edellyttää työllisyyden edistämistoimia. Osatyökykyisten työllisyysmahdollisuuksien parantaminen ja työkyvyn tukeminen ovat jopa hallituksen painottamia, mutta vaativat työelämän sekä työllistymistä tukevan toiminnan ja kuntoutuksen kehittämistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013.) Tiedon ja luottamuksen puute, joka ilmenee ennakkoluulona osatyökykyisiä kohtaan, on suurin este heidän työllistymiselleen. Näiden ennakkoluulojen parantamiseksi tarvitaan asennemuutoksia.

Lisäksi kilpailu osatyökykyisten työhön sijoittumisesta on kovaa, ja on haastavaa saattaa kehitysvammaiset henkilöt samalle viivalle ns. normaalikirjon työnhakijoiden kanssa. Osatyökykyisten työmarkkinoilla kilpailevat nuoret työttömät, mielenterveyskuntoutujat ja muut vaikeasti työllistettävissä tilanteessa olevia henkilöt, jotka ovat syrjäytimisvaarassa. Miten erityistä tukea tarvitsevat pärjäävät kyseisillä markkinoilla ilman taustatukea?

Oleellinen huomio on myös se, että osatyökykyiset eivät ole kaikissa työtehtävissä välttämättä osatyökykyisiä. Siksikin vajaakuntoisista henkilöistä puhuminen voi olla harhaanjohtavaa. Vammasta tai sairaudesta riippumatta ko. henkilöille voisi etsiä työtä, jossa heidän ominaisuuksensa eivät heikennä työn tehokkuutta, vaan työn vaatimukset ovat balanssissa työntekijän kykyjen ja kapasiteetin kanssa. Tällöin hän olisi täysin työkykyinen vammastaan huolimatta. Vamma tai rajoite ei tee ihmisestä automaattisesti osatyökykyistä tarjottuun työhön.

Osatyökykyinen voi olla terminä harhaan johtava, koska usein sillä viitataan juuri vammaan heikentävänä tekijänä, ottamatta selvää vaikuttaako vamma suoranaisesti työkykyyn (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013). Pitää perehtyä syvemmin yksilön työkyvyn kartoittamiseen, ennen kuin kapasiteetti työhön voidaan realistisesti määrittää. Virhearviot saattavat vaikeuttaa työllistymisen prosessia entisestään. Yksikin hätäkoity leima papereissa mutkistaa asioita.

Tietoperustan aiheet herättävät paljon ajatuksia ja kysymyksiä. Teemat ovat yhteiskunnallisia kuten niistä nousseet huomiotkin. Yksin en ole kykenevä ratkaisemaan tämän tason epäkohtia, mutta toivon, että määrällisestä ja laadullisesta aineistosta esiin nousseet johtopäätökset antaisivat suuntaa kehittämistyölle.

4 OSALLISUUTTA JA TYÖLLISTYMISTÄ EDISTÄVÄN TOIMINNAN LAATUKRITEERIT

KVANK:in työn ja päivätoiminnan valiokunta perustettiin vuonna 2012, jonka jälkeen se alkoi laatimaan laatukriteereitä kehitysvammaisen työllistymistä tukevia palveluita varten (Kehitysvammaliitto & KVANK 2017, 11). Laatukriteerien valmistelun keskiössä olivat työ- ja päivätoiminnan asiakkaiden osallisuuden ja työllistymisen edistämisen korostaminen, josta laatukriteerit ovat saaneet nimensä. Kriteerien tarkoitus on tukea palvelun suunnittelijoita ja käyttäjiä kehittämään toimintaansa niiden ohjaamaan suuntaan. (Kehitysvammaliitto & KVANK 2017, 12.) Laatukriteereissä kiteytyy osallisuus kokonaisvaltaisesti.

Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit (Kehitysvammaliitto & KVANK 2017, 9):

1. Tuki valintojen ja suunnitelmien tekemiseen.
2. Tuki muutoksiin ja siirtymävaiheisiin.
3. Tuki lähiyhteisöihin liittymiseen.
4. Tuki opintoihin pääsemiseen.
5. Tuki mahdollisimman suuren itsenäisyyden saavuttamiseen.
6. Tuki terveyteen ja hyvinvointiin.
7. Tuki ammatillisiin opintoihin ja työhön pääsemiseen.
8. Tuki itseilmaisuun ja luovuuteen.
9. Tuki merkityksellisissä sosiaalisissa rooleissa toimimiseen.
10. Tuki palvelujen sisältöihin ja toimintatapoihin vaikuttamiseen.

Laatukriteereiden taustoista haastateltiin KVANK:in valiokunnan asiantuntijoita Kari Vuorenpäästä ja Mari Hakolaa. Vuorenpään mukaan laatukriteerien idea lähti vallitsevan toimintakulttuurin ja käytänteiden uudistamisesta sekä kehittämisestä vammaistoiminnan edistämiseksi. Ensin visioitiin ja mietittiin ratkaisuja, jonka jälkeen löydettiin konsensus sen suhteen, että ajanhengen ja ihmisoikeussopimusten pitäisi sisältää työ- ja päivätoiminnasta selkeät sävelet. Selkeä linja loisi osallisuudelle ja työllistymisprosesseille pohjaa. (Vuorenpää 2022.)

Asenteiden ja arvojen parantaminen on yksi laatukriteereiden keskeisistä tarkoituksista. Toinen tärkeimmistä lähtökohdista laatukriteerien kehittämisen takana on asiakaslähtöisyys. (Vuorenpää 2022.) Hakolan mukaan työ- ja päivätoiminnan kehittäminen lähtee siitä, millä mallilla se on nykyhetkessä, suhteessa siihen mitä sen tulisi olla parhaimmillaan. Tuen antaminen ja saaminen esiintyy kokonaisvaltaisesti laatukriteereissä. Pitää selvittää, minkälaista tuen ja ohjauksen tulee olla, jotta kriteerien mukainen toiminta toteutuu ruohonjuuritasolla. (Hakola 2022.)

Laatukriteerien takana on myös ajatus siitä, että vammaispalveluissa vammaisen henkilön valtaa omaan itseensä tulisi tukea. Itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi ihmisellä on oltava valta omaan itseensä ja päätöksen tekoon tuella tai ilman. (Vuorenmaa 2022.) Valta käsitetään kykynä vaikuttaa toiseen, muuttaa toisen toimintaa tai mahdollisuutta vastustaa toisen vallan vaikutusta (Kurkinen 2010, 1).

Vallankäytön suhteen suurin muutos on tapahtunut siinä, ettei vanhastaan hoideta kehitysvammaisten henkilöiden asioita heidän puolestaan, vaan tuetaan itse tekemisessä. Tuen tarpeet vaihtelevat yksilön erilaisuuden mukaan, ja kehitysvamma on ominaisuus muiden ominaisuuksien ohella. Jokaisella pitää olla mahdollisuus samoihin asioihin, tukipalveluita tarvitsevat henkilöt ovat ihmisiä siinä missä muutkin. Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutuminen ei yksin riitä, pitää olla valtaa omien asioiden lisäksi yhteiskunnan valtaan, se olisi täyttä osallisuutta. (Vuorenmaa 2022.)

5 SELVITYS LAATUKRITEEREISTÄ

Selvitysosiota varten suoritettiin empiiristä tutkimusta määrällisen ja laadullisen tiedonkeruun menetelmin. Raportoinnin läpinäkyvyydellä, tutkimuslupien ja haastattelun kysymysten etukäteen toimittamisella sekä haastateltujen ja kyselyn vastaajien anonymiteetillä pyrittiin noudattamaan hyvää tutkimusetiikkaa. Luku 5 käsittelee selvitystyössä käytetyt menetelmät, Webropol kyselyn tulokset, asiakashaastatteluiden annin sekä kerätyistä aineistoista nousseet johtopäätökset.

5.1 Selvitystyössä käytetyt menetelmät

Määrällisen aineistonkeruumenetelmänä toimi Webropol kysely, joka toimitettiin sähköpostitse valtakunnallisesti noin 700:lle kehitysvamma-alan toimijalle. Linkki kyselyyn oli avoinna helmikuun 2022 kaksi ensimmäistä viikkoa. Vastauksia kertyi kaikkiaan 93:lta kehitysvamma-alan toimijalta ympäri Suomea. Kysymykset kerättiin anonyymisti, viimeistä kysymystä lukuun ottamatta.

Laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmänä toimivat haastattelut työ- ja päivätoiminnan asiakkaille. Webropol kyselyn yhteydessä kartoitettiin alustavasti toimijoiden halukkuutta yhteistyöhön asiakkaiden kuulemista varten. Selvitystyön kannalta koettiin tärkeänä kuulla asiakkaiden sekä alan toimijoiden näkemykset laatukriteereistä. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen yhdistämisellä pyrittiin tuomaan selvitykselle uskottavuutta (Tuomi & Sarajarvi 2018).

Haastatteluita varten hankittiin tutkimusluvut, jotka toimitettiin etukäteen toimipisteisiin, joissa haastattelut suoritettiin. Haastatteluiden kysymykset lähetettiin etukäteen yhteyshenkilöille, joiden kanssa sovittiin tarkemmat detaljit haastatteluiden kulusta. Yhteyshenkilöt informoivat haastateltavia hyvissä ajoin ennen haastatteluita, jotka suoritettiin anonyymisti tallentaen ne sanelukoneella. Haastatteluaineiston litteroinnin jälkeen nauhoitukset hävitettiin.

Haastatteluiden sisällön analysoinnissa hyödynnettiin fenomenologisia vaikutteita. Fenomenologiassa korostuva yksilöllinen vaihtelevuus, ja inhimillinen kokemuksellisuus sopivat hyvin haastateltavien kokemusmaailman tulkintaan. Fenomenologiassa korostuu kokemuksen tajunnallisuus ja yksilöllisyys, jossa tutkijan selvittää aihetta olettamatta ennakkoon toisen kokemusta. Objektiivisen tarkkailija sijaan tutkijasta tulee osa tarkkailun kohdetta. Haastattelija pyrkii sisäistämään omat ennakko-oletuksensa ja hyödyntää niitä osana tutkimusta sen sijaan, että hän pyrkisi irtautumaan niistä täysin. (Toikkanen & Virtanen 2018; Tökkäri 2018, 64–65.)

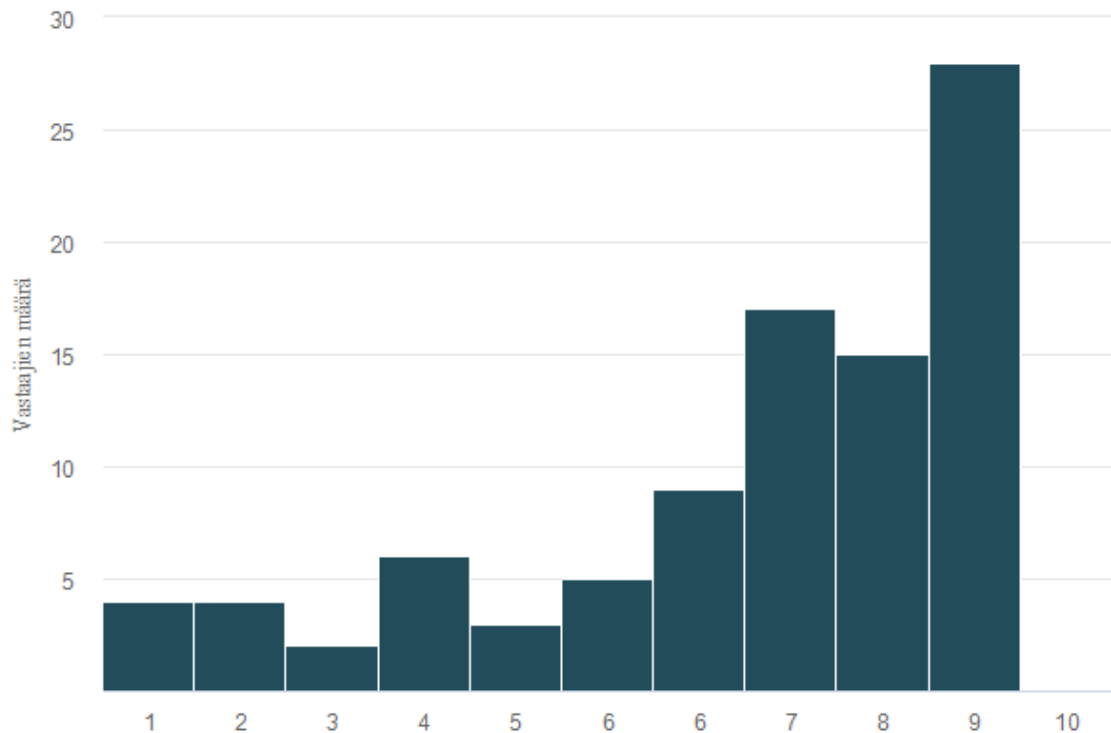
Haastatteluiden kysymykset valikoituivat osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteereistä. Yhteistyöhaluisista toimijoista oltiin yhteydessä niihin toimijoihin, joilla ei ollut suoraa yhteyttä KVANK:in työn ja päivätoiminnan valiokuntaan, eikä sen tuottaman Yksi tekijöistä julkaisun kustannuksiin. Julkaisu esittelee osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit painetussa muodossa. Yhteistyötahoja haastatteluista varten kartoitettiin kuvion 16 ilmentävällä tavalla.

Kysymykset 1–11 olivat samaa tai eri mieltä liukuvalikolla mitattuja, joissa samaa mieltä kuvasti maksimiarvo 10 ja eri mieltä minimiarvo 1. Kysymyksillä 12–15 kerättiin avoimia vastauksia. Määrällisessä aineistonkeruussa ei selvitetty vertailuryhmiä varten vastaajien ikää, sukupuolta, eikä etnistä alkuperää. Vastaajien perimää, sukupuolta tai ikäjakaumaa ei katsottu relevanteiksi tekijöiksi tulosten kannalta. Tuloksissa keskityttiin puhtaasti vastaajien mielipiteiden jakaumiin. Avointen vastausten lainauksissa luvussa 5.3 ei esiinny henkilö tai lomakekoodeja, koska vastaukset kerättiin anonyymisti.

Kysymysten 1–11 tulokset on esitetty pylväsdiagrammeihin taulukkomuodossa tarkastelun helpottamiseksi. Avointen kysymysten vastaukset on puolestaan esitetty kirjallisessa muodossa. Osassa kuvioita on nähtävissä sama numero kahdessa peräkkäisessä pylväessä. Viereiset saman luvun pylväät kuvastavat tuloksia 7–8 ja 8–9, joka selittää esimerkiksi peräkkäiset kahdeksikot.

Tulokset on avattu tarkastelun helpottamiseksi kuvioiden alla kunkin pylvään kuvastamalla vastaajamääränä, joka ilmenee kuvion vasemmasta laidasta. Webropol antoi tulokset kyseisellä tavalla, koska ne on muutettu pylvästaulukoiksi samaa – eri mieltä liukuvalikosta. Maksimiarvon 10 kohdalla ei näy pylvästä, vaikka maksimiarvo esiintyy tuloksissa. Maksimiarvoa ilmentävät tulokset 9–10, joka esiintyy suurimmaksi osaksi pylvään 9 kohdalla.

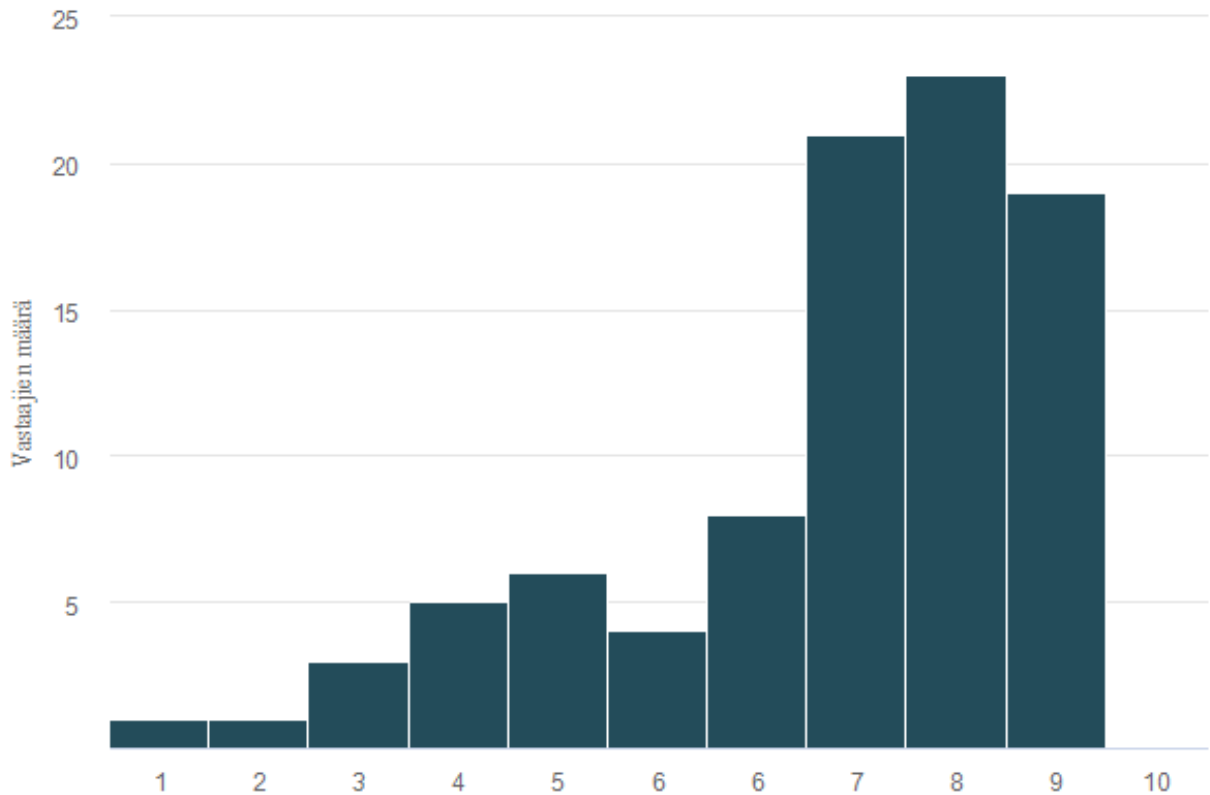
5.2 Webropol kyselyn tuloksia

Kuvio 1: Osallisuutta ja työllisyyttä edistävän toiminnan laatukriteerien tunnettuus.

Ensimmäisen kysymyksen tulosten maksimi ja minimiarvoiksi muodostuivat 10 ja 1. Vastauksia kysymykseen saatiin kaikkiaan 93. Keskimääräisesti, laatukriteerien tunnettuuden mediaani oli 8 asteikolla 1–10. Keskihajonta oli 3 paikkeilla ja keskiarvoksi muodostui 8.

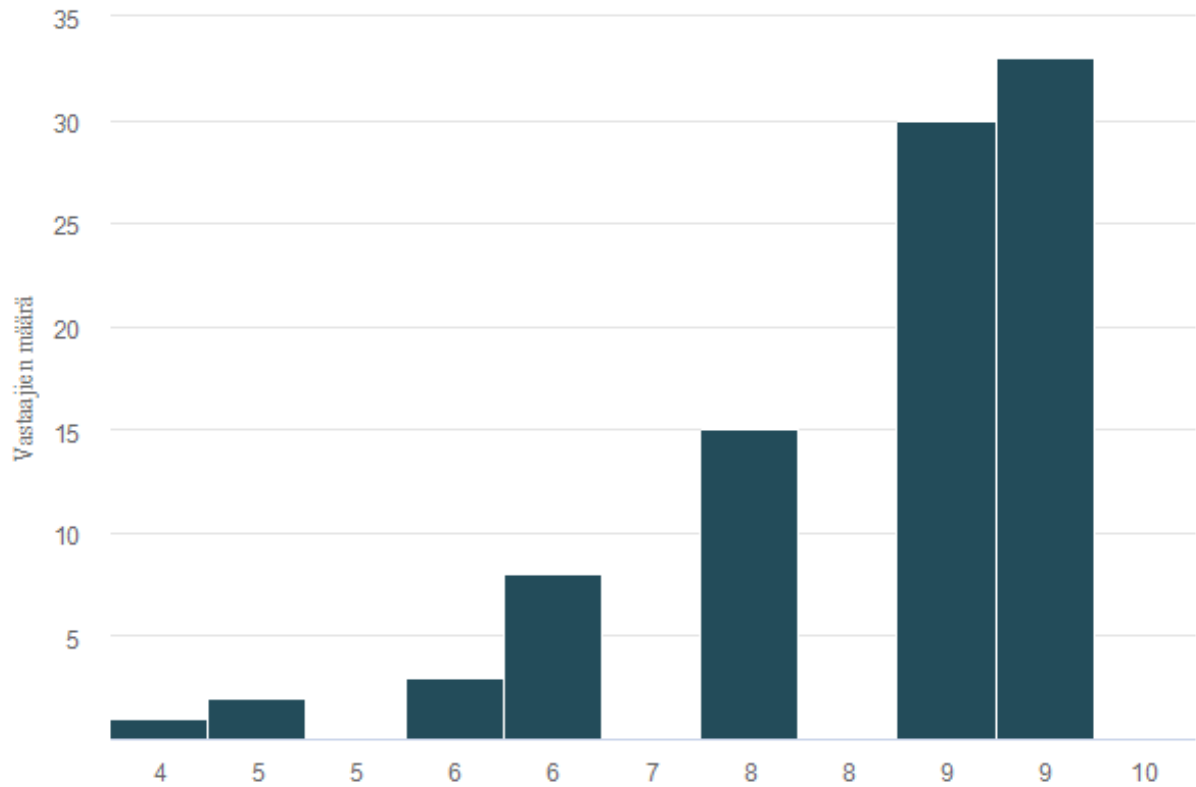
Kohta 9–10 keräsi eniten vastauksia, joita kertyi 28 kappaletta, kohta 8–9 keräsi 15 vastausta, kohdassa 7–8 yhteensä 17 vastausta, kohdassa 6–7 yhteensä 9 vastausta, 6 kohta keräsi kaikkiaan 5 vastausta, kohdassa 5–6 3 vastausta, 4–5 keräsi 6 vastausta, 3–4 puolestaan 2 ja 2–3 sekä 1–2 keräsivät kumpikin 4 vastausta. Tuloksia tarkastellessa voidaan todeta, että laatukriteerien tunnettuus on kuvion 1 perusteella varsin hyvä, ja suurin osa vastanneista kehitysvamma-alan toimijoista tuntee laatukriteerit ennestään.

Kuvio 2: Toiminnan perustuminen osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatuksikriteereihin.

Kysymyksen kaksi vastausten minimi ja maksimi arvoiksi muodostuivat 1 ja 10, keskiarvoksi saatiin 8. Kysymys keräsi kaikkiaan 91 vastausta, joiden mediaaniksi muodostui 8 ja keskihajonnaksi 2. Kuvio 2 antaa varsin myönteisen näkymän siitä, että useiden palveluntarjoajien toiminta perustuu tulosten perusteella laatuksikriteereihin.

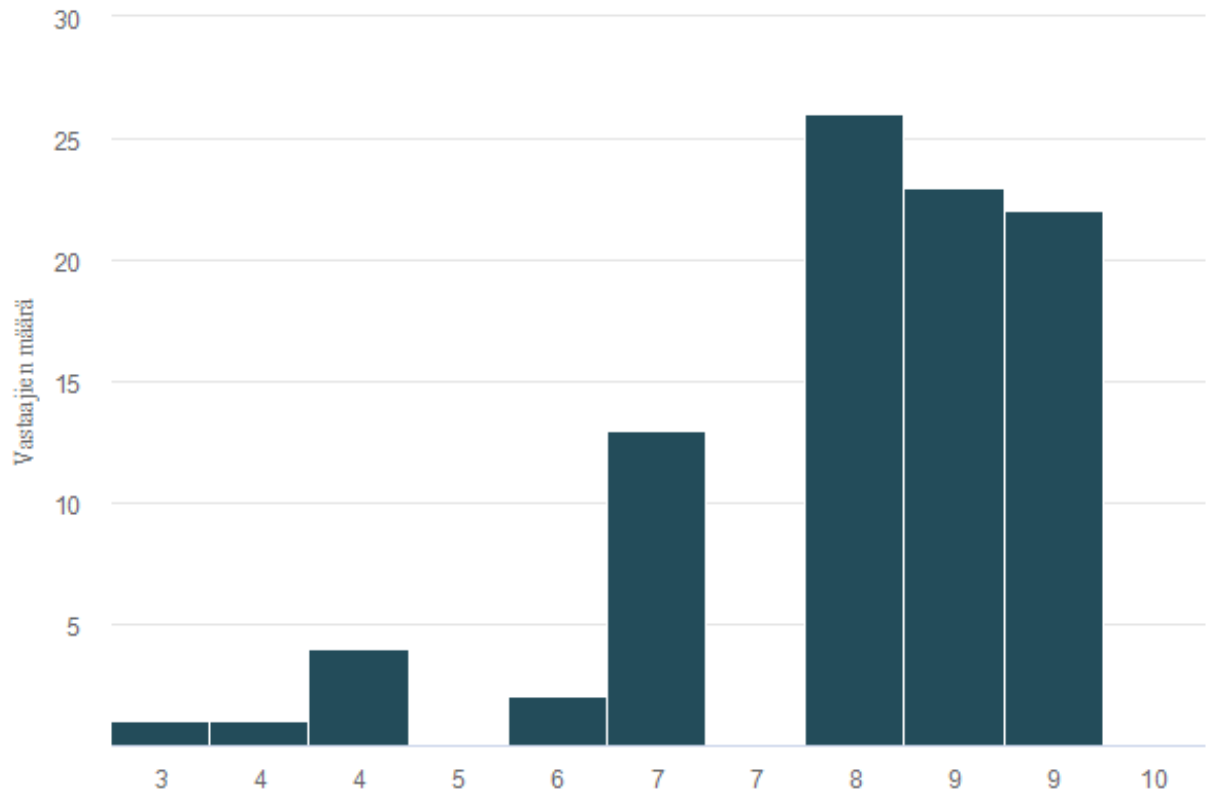
Lähemmän tarkastelun mukaan kohta 9–10 keräsi yhteensä 19 vastausta, 8–9 keräsi eniten vastauksia, joita se sai 23 kappaletta. 7–8 sai puolestaan 21 vastausta, 6–7 8 vastausta, kohta 5–6 keräsi 4 vastausta, 4–5 sai 6 vastausta, 3–4 keräsi kaikkineen 5 vastausta, kohta 2–3 keräsi 3 vastausta ja kohdat 1 sekä 2 keräsivät kumpikin yhden vastauksen.

Kuvio 3: Apu valintojen ja suunnitelmien tekemiseen.

Kolmas kysymys selvitti, saavatko kehitysvammaiset asiakkaat apua valintojen ja suunnitelmien tekemiseen. Vastauksia kysymys 3 keräsi kaikkiaan 92 kappaletta. Kaikkien vastausten mediaaniksi muodostui peräti 9, ja keskihajonta oli 1. Vastausten minimiarvoksi muodostui 4 ja maksimiarvoksi 10, keskiarvoksi saatiin 8. Kuvio 3 keräsi tähän mennessä myönteisimmät tulokset jo ennestään valoisiin tulospäätelmiin.

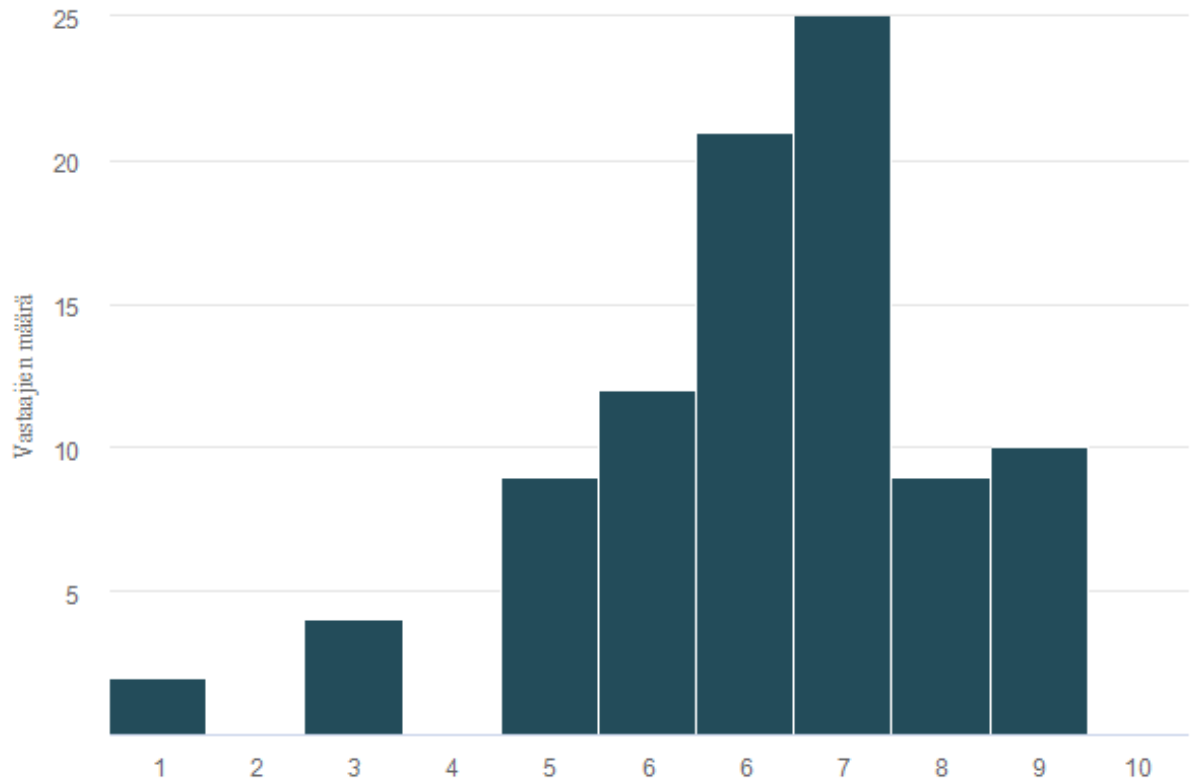
Eniten samaa mieltä vastauksia keräsi kohta 9–10, joka sai 33 vastausta, 8–9 sai 30 vastausta, joka on myös varsin hyvä saldo. Seuraavaksi eniten vastauksia sai kohta 7–8, joka keräsi yhteensä 15 vastausta. 6–7 keräsi 8 vastausta, kohta 5–6 puolestaan 3 kuin myös kohta 4–5. Hajontaa oli jonkin verran, vaikka kuvion 3 tulokset olivat hyvät.

Kuvio 4: Tuen tarjoaminen muutokseen ja siirtymävaiheisiin.

Neljäntenä kysymyksenä selvitettiin, tarjotaanko asiakkaalle tukea muutokseen ja siirtymävaiheisiin, kysymys 4 keräsi yhteensä 92 vastausta, joiden mediaaniksi muodostui 8. Keskihajonaksi muodostui 2 ja minimiarvoksi 3, maksimiarvoksi muodostui 10 ja keskiarvoksi saatiin 8. Näkymä henkilökohtaisen tuen tarjoamisesta osana vammaispalveluita on kuvion 4 tulosten perusteella hyvä.

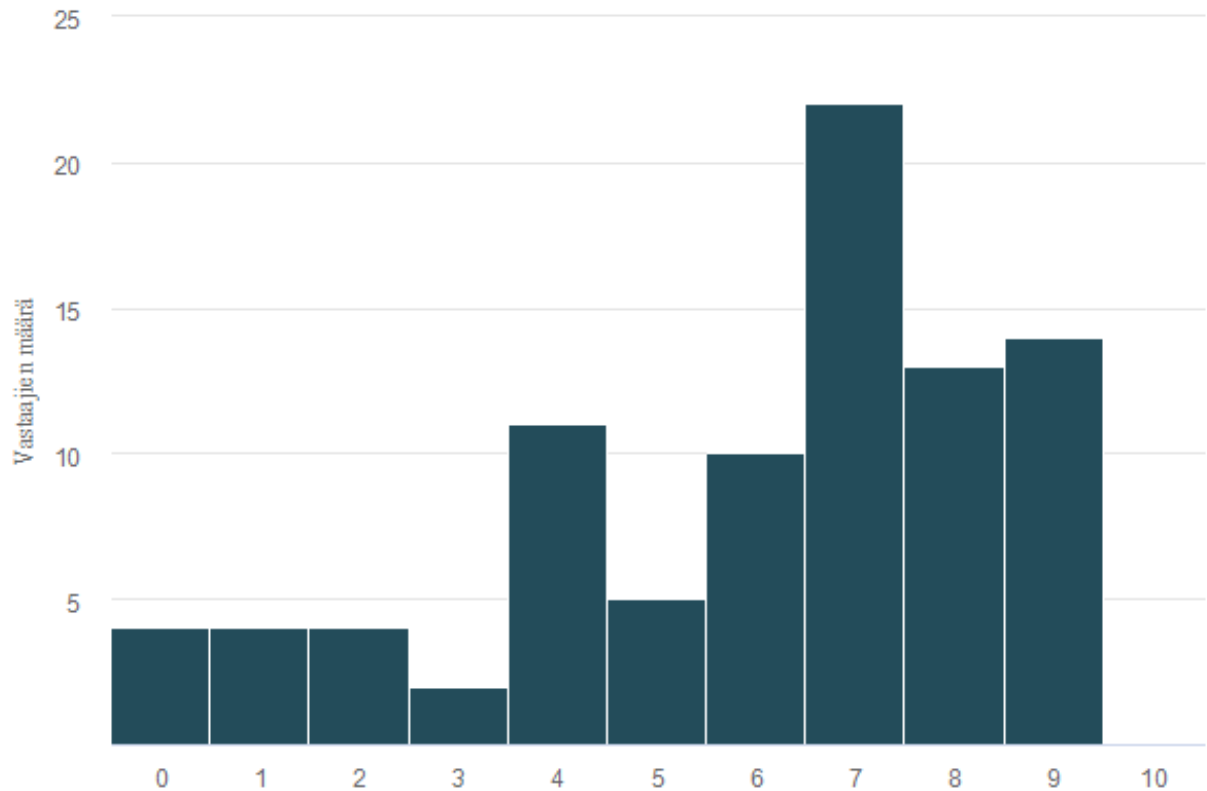
Vastausten erottelun tarkastelussa kohta 9–10 sai 22 vastausta, kohta 8–9 puolestaan 23 vastausta, eniten ääniä sai kohta 7–8, joka keräsi kaikkiaan 26 vastausta. 6–7 kohta keräsi yhteensä 13 vastausta, 5–6 2 vastausta, 4–5 keräsi 4 vastausta ja 3–4 sekä 2–3 keräsivät kumpikin yhden vastauksen.

Kuvio 5: Tuki paikkakunnan lähiyhteisöihin liittymiseen.

Viides kysymys selvitti, saako asiakas tukea paikkakuntansa lähiyhteisöihin liittymisessä. Kysymys keräsi yhteensä 92 vastausta. Vastausten mediaaniksi muodostui 7 ja keskihajonnaksi 2. Minimiarvoksi muodostui 1 ja maksimiarvoksi 10, vastausten keskiarvoksi saatiin 8.

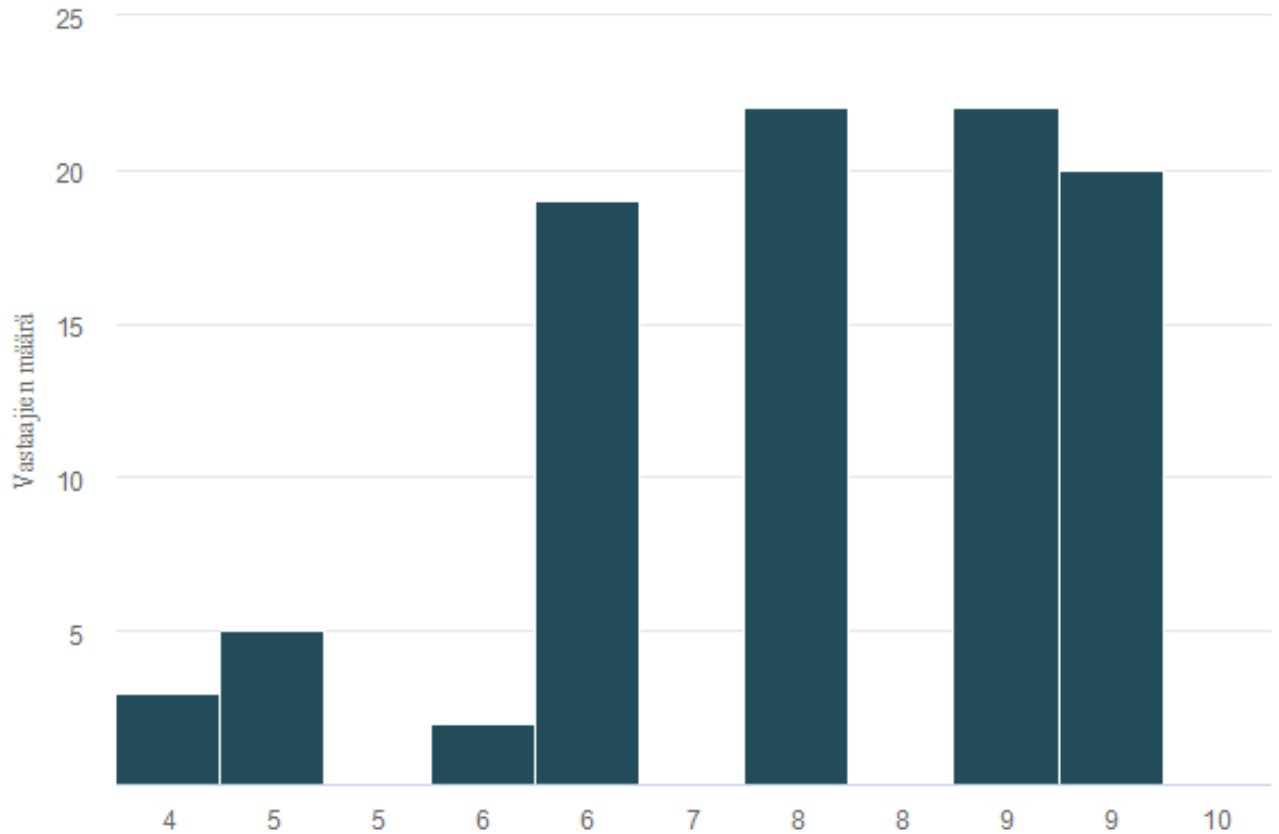
Kuvion 5 vastaukset jakaantuivat seuraavanlaisesti, kohta 9–10 sai 10 vastausta, 8–9 puolestaan 9 vastausta, eniten vastauksia keräsi kohta 7–8, joka sai kaikkiaan 25 vastausta. Toiseksi eniten vastauksia keräsi kohta 6–7, joka sai 21 vastausta. Kohta 5–6 keräsi 12 vastausta, 4–5 keräsi yhteensä 9 vastausta. 2–3 kohta keräsi 4 vastausta, jumbosijalta löytyy kohta 1–2, joka sai 2 vastausta.

Kuvio 6: Tuki opintoihin pääsemisen prosessissa.

Kuudes kysymys selvitti, saako asiakas tukea opintoihin pääsemisen prosessissa. Kysymys keräsi yhteensä 89 vastausta, joiden minimiarvoksi muodostui 0 ja maksimiarvoksi 10. Mediaaniksi muodostui 8 ja keskihajonta oli 3, keskiarvoksi muodostui puolestaan 7. Kuvion 6 tuloksissa voidaan havaita aikaisempia kuvioita enemmän hajontaa ja jossain määrin tasaisempaa jakautumista, vaikka keskeiset arvot ovat edelleen kohtalaisen hyvät.

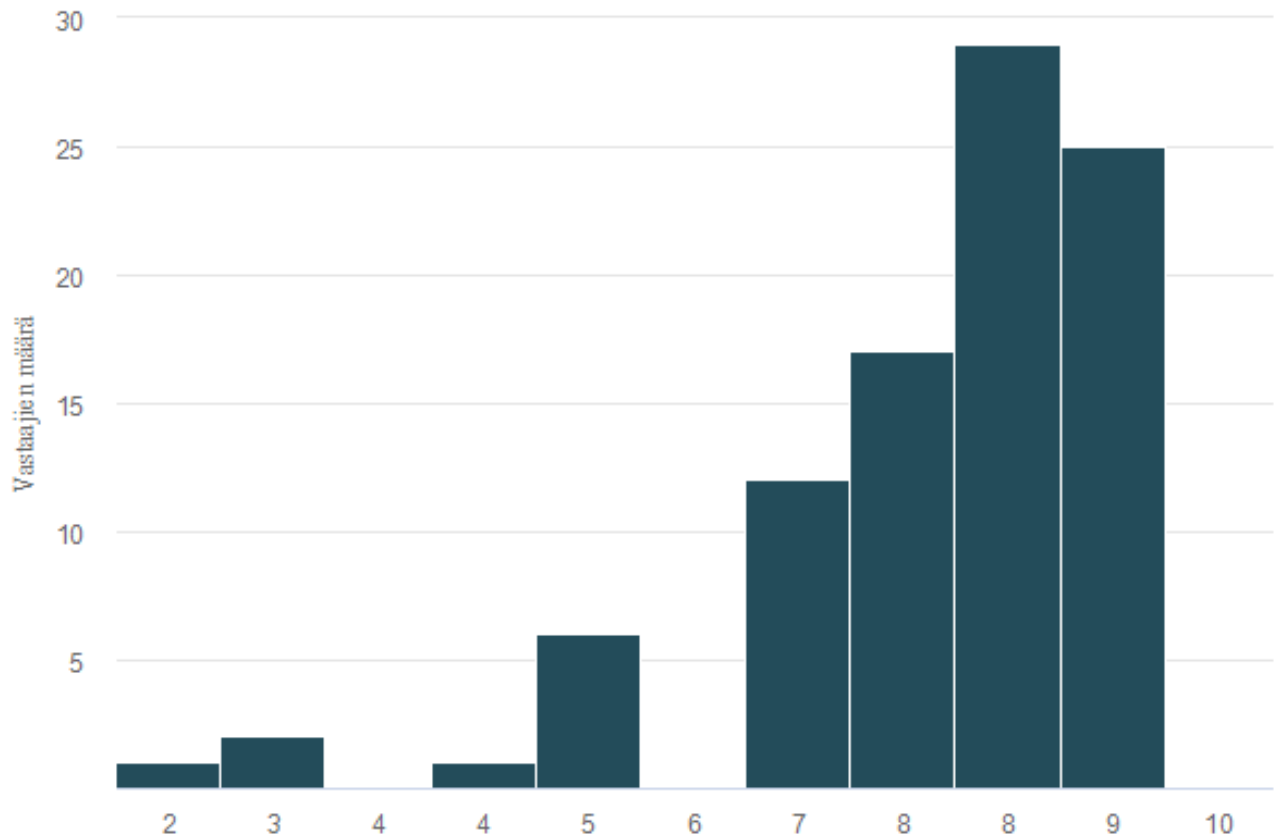
Kohta 9–10 keräsi 14 vastausta, 8–9 puolestaan 13, eniten vastauksia keräsi 7–8, joka sai kaikkiaan 22 vastausta. Kohta 6–7 keräsi 10 vastausta, 5–6 kohta 5 vastausta, 4–5 keräsi 11 vastausta, 3–4 keräsi 2 vastausta. Kohdat 2–3, 1–2 sekä 0–1 keräsivät kukin 4 vastausta.

Kuvio 7: Tuki mahdollisimman itsenäisen elämän saavuttamiseksi.

Seitsemäs kysymys selvitti, saako asiakas tukea mahdollisimman itsenäisen elämän saavuttamiseksi. Kysymys keräsi yhteensä 93 vastausta, joiden minimiarvoksi muodostui 4, maksimiarvoa näytteli puolestaan 10, keskiarvo sekä mediaani olivat 8 ja keskihajonta 2. Kuviota 7 tarkastellessa on havaittavissa, että minimiarvo jää kohtalaisen korkealle, kun taas keski- ja ylävälin vastauksissa on jonkin verran hajontaa, vaikka tulokset näyttävät myös kuvion 7 kohdalla melko myönteisinä.

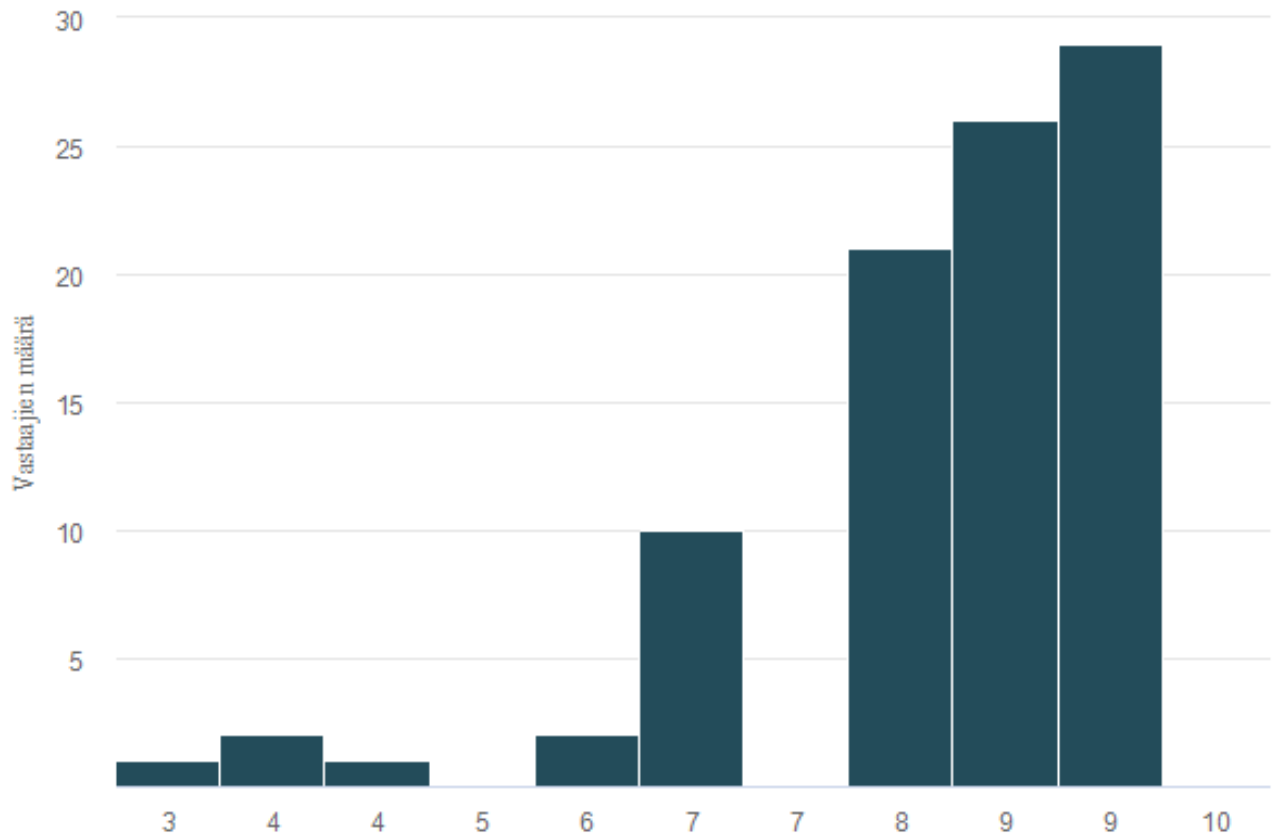
7 Kohta 9–10 keräsi yhteensä 20 vastausta, kohdat 8–9 sekä 7–8 saivat eniten vastauksia, joita kumpikin keräsi 22 kappaletta. 6–7 kohta keräsi 19 vastausta, 5–6 keräsi 2 vastausta, joka on kuvin 7 jumbosija. Kohta 5 keräsi puolestaan 5 vastausta ja kohta 4 yhteensä 3 vastausta.

Kuvio 8: Tiedon tarjoaminen terveyteen ja hyvinvointiin liittyen.

Kahdeksas kysymys selvitti, tarjotaanko asiakkaalle tietoa terveyden ja hyvinvoinnin teemoilla. Kysymys 8 keräsi yhteensä 93 vastausta, jonka tulosten maksimiarvoksi saatiin 10 ja minimiarvoksi 2. Keskihajonnaksi muodostui 2, mediaani oli peräti 9 ja keskiarvoksi muodostui 8. Kuvion 8 perusteella hyvinvointi- ja terveystietoutta jaetaan työ- ja päivätoiminnan asiakkaille lähes kiitettävästi, pienestä hajonnasta huolimatta.

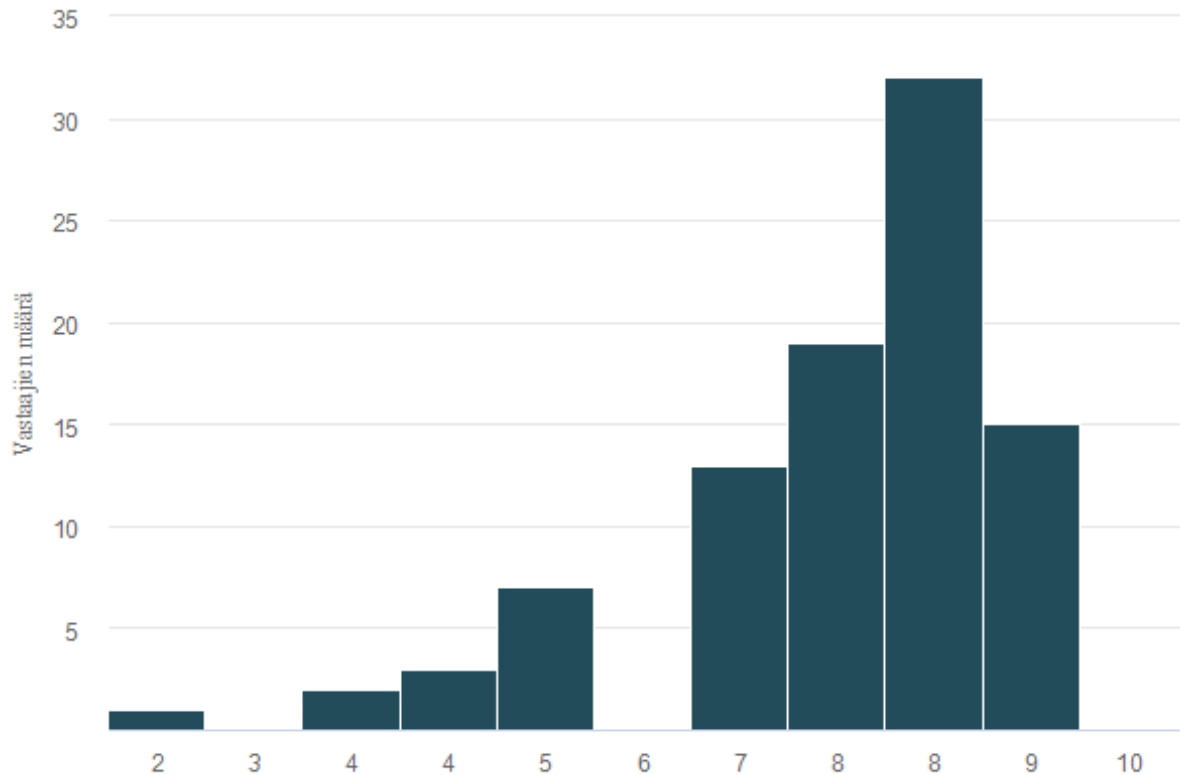
Määrällisesti vastaukset jakaantuivat seuraavanlaisesti, kohta 9–10 keräsi 25 vastausta. Eniten vastauksia keräsi kohta 8–9, joka sai kaikkiaan 29 vastausta, 7–8 sai puolestaan 17 vastausta. Kohta 6–7 keräsi yhteensä 12 vastausta, josta seuraavana kohta 5–6 kuudella vastauksella. 4–5 kohta sai yhden vastauksen, 3–4 kohta keräsi 2 vastausta ja kohta 2–3 yhden vastauksen.

Kuvio 9: Tuki itseilmaisuuun ja luovaan toimintaan.

Kysymyksellä yhdeksän selvitettiin, annetaanko asiakkaalle tukea itseilmaisun ja luovan toiminnan harjoittamiseen. Vastauksia kysymys keräsi kaikkiaan 92 kappaletta. Tulosten minimiarvoksi muodostui 3, maksimiarvoksi saatiin puolestaan 10 ja keskihajonnaksi muodostui 1. Mediaaniksi ja keskiarvoksi muodostui 9. Kuvion 9 tulokset antoivat myönteisen kuvan tuesta itseilmaisuuun ja luovaan toimintaan.

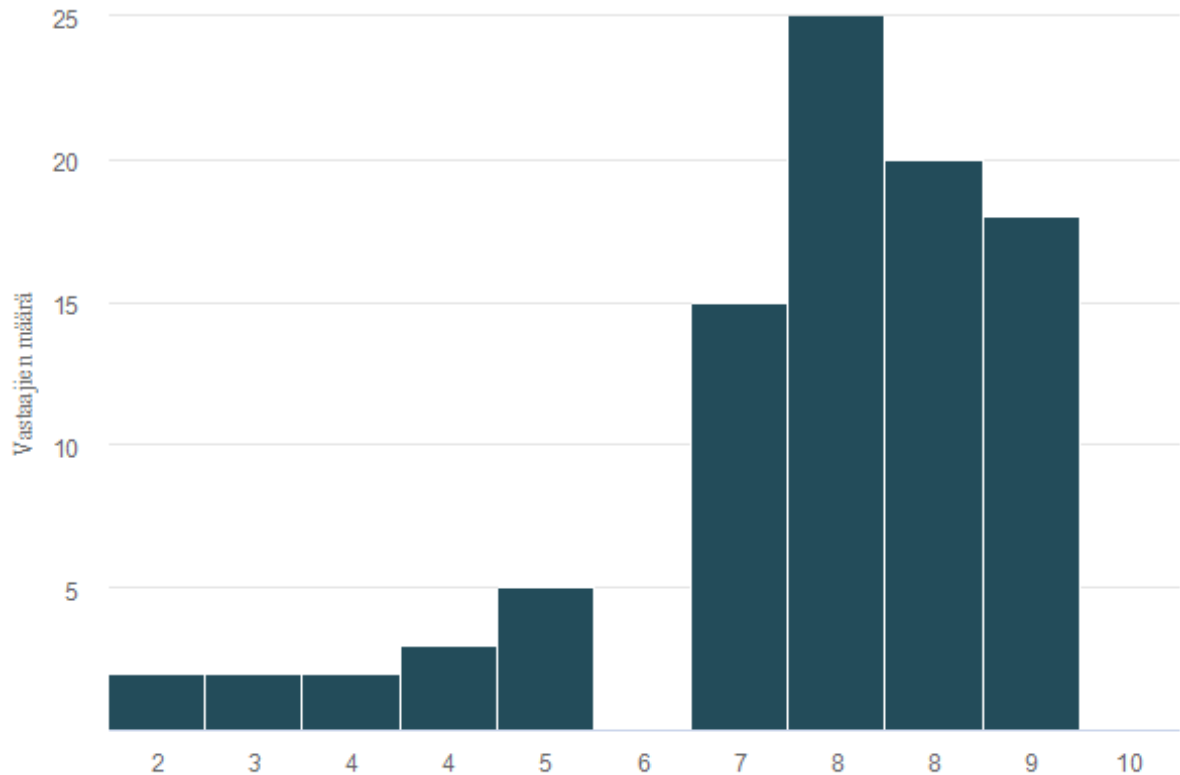
Vastaukset jakautuivat seuraavanlaisesti, kohta 9–10 keräsi eniten vastauksia, joita se sai 29. Toiseksi eniten vastauksia keräsi kohta 8–9, joka sai 26 vastausta, kolmanneksi eniten vastauksia keräsi kohta 7–8, joka sai 21 vastausta. 6–7 kohta keräsi 10 vastausta, kohdat 5–6 sekä 3–4 keräsivät 2 vastausta, jaetun jumbosijan kukin 1 pisteellä, jakavat kohdat 2–3 ja 4–5.

Kuvio 10: Tuen tarjoaminen sosiaalisissa rooleissa toimimiseen.

Kysymys kymmenen selvitti, tarjotaanko työ- ja päivätoiminnan asiakkaille tukea sosiaalisissa rooleissa toimimiseen. Kysymys keräsi kaikkiaan 92 vastausta. Tulosten miniarvoksi muodostui 2 ja maksimiarvoksi puolestaan 10. Tulosten keksiärvoksi muodostui 8 ja mediaaniksi 9, keskihajonta oli puolestaan 2 paikkeilla. Kuvion 10 perusteella tukea sosiaalisissa rooleissa toimimiseen tarjotaan asiakkaille hyvin.

Vastausten jakautuminen ilmeni niin, että 9–10 kohta keräsi 15 vastausta. Eniten vastauksia keräsi kohta 8–9, joka keräsi 32 vastausta, toiseksi eniten vastauksia keräsi kohta 7–8, joka keräsi yhteensä 19 vastausta. Loput vastaukset jakautuivat seuraavanlaisesti, kohta 6–7 keräsi 13 vastausta, 5–6 keräsi 7 vastausta, kohdat 4–5 keräsi 3 ja 3–4 kaksi vastausta. Jumbosijaa kuviossa 10. näyttölee kohta 2, joka keräsi yhden äänen. Vastauksissa ilmeni pientä hajontaa, mutta kaikin puolin hyvät tulokset saatiin myös kysymykselle 10.

Kuvio 11: Asiakkaamme pääsee osallistumaan palvelujen suunnitteluun ja vaikuttamaan toimintatapoihin.

Kysymyksellä 11 selvitettiin, saako työ- ja päivätoiminnan asiakas osallistua ja vaikuttaa palvelujen suunnittelun ja toimintatapojen kehittämiseen. Vastauksia kysymys keräsi yhteensä 92 kappaletta. Vastausten miniarvoksi muodostui 2 ja maksimiarvoksi 10, keskiarvoksi ja medianiksi muodostui 8 ja keskihajonta oli 2. Kuvion 11 perusteella asiakkaita osallisestaan hyvin päivätoiminnan kehittämisessä.

Kuvion 11 keräämät vastaukset jakautuivat seuraavanlaisesti, kohta 9–10 keräsi 18 vastausta, kohta 8–9 keräsi 20 vastausta, joka oli toiseksi suurin saldo. Eniten vastauksia keräsi puolestaan kohta 7–8, jonka saldoksi muodostui 25 vastausta. Kohta 7 keräsi yhteensä 15 vastausta, 5–6 viisi vastausta ja kohta 4–5 kolme. Jaetulla jumbosijalla ovat kohdat 2, 3 ja 4 kukin kahdella vastauksella.

5.3 Avoimet kysymykset

Kysymys 12 selvitti, kekevatko vammaisalan toimijat osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatuksiteerit hyödyllisenä. Kyseessä oli avoin kysymys, joka keräsi yhteensä 77 vastausta. Vastanneista 73 koki laatuksiteerit hyvänä, selkeänä tai muulla tavoin ilmaistuna positiivisena. Laatuksiteerit koettiin myös yksikön toimintaa ohjaavana perustana, ja palveluita tasalaatuistavina suuntaviivoina sekä yhdenvertaisen palvelumallin edistäjänä. Joukkoon mahtui myös pari soraääntä ja kyllä/ei vastauksia.

Kaikissa toimipisteissä laatuksiteereitä ei päästy toteuttamaan toivotulla tavalla, vaikka ne koettiin ehdottoman tärkeinä. Haastavana koettiin myös se, ettei työnantaja ole välttämättä perehdyttänyt alaisiaan riittävästi laatuksiteereistä, saati ottanut niitä huomioon toiminnassaan. Positiivinen puoli siinä, etteivät laatuksiteerit olleet kaikille tahoille ennestään tuttuja on se, että Webropol kyselyn myötä toimijat pääsivät tutustumaan niihin, ja kenties ottavat ne uutena työkaluna osaksi toimintaansa jatkossa. Vaikka laatuksiteerit koettiin toisaalta laadukasta työtä määrittävinä, koettiin ne yhtäältä myös vaikeasti tulkittavina.

”Aion tarkastella työskentelyäni tämän kriteeristön avulla. Ei ollut minulle aiemmin tuttua tietoa.”

”Kyllä, mutta kaikki asiakkaat eivät kykene ilmaisemaan itseään, ja silloin olemme vanhempiin yhteydessä. Jotkut vanhemmat koemme haasteelliseksi, varsinkin toimintaamme negatiivisesti suhtautuvat. Onneksi suurin osa on asiallisia vanhempia.”

Kysymyksellä 13 selvitettiin, kekevatko kehitysvamma-alan toimijat arviointityökalun hyödyllisenä, avoin kysymys keräsi yhteensä 71 vastausta. Vastanneista 55 koki arviointityökalun hyödyllisenä tai erittäin hyödyllisenä, kolme vastaajista ei kommentoinut kysymystä lainkaan. Uutena ja hyvän oloisena työkalun koki kolme vastaajaa. 2 vastaajista ei osannut sanoa tai ollut vielä käyttänyt työkalua, 7 vastanneista toimijoista ei kokenut työkalua hyödyllisenä, kyllä/ei vastauksia kertyi 1.

Kysymys 13 herätti selkeästi enemmän soraääniä ja epäilevää suhtautumista arviointityökalua kohtaan. Arviointityökalu koettiin ajatuksia herättävänä ja kelvollisena toiminnan laaduntarkkailun välineenä. Asiakkaiden suuri määrä suhteessa työntekijöihin koettiin haastavan, ja laatua sekä toimintaa rajaavana. Osalle vastanneista arviointityökalu näyttäytyi vain päällisin puolin

käyttökelpoisena. Työkaluna kriteerit koettiin toisaalta mielenkiintoisena ja yksinkertaisena, yhtäältä haastavana. Myös tarve tasokkaammalle työhönvalmennukselle nousi esiin.

”Kyllä. Huomasin että vaikka moni asia onkin hyvin meillä ajateltu niin vielä on tehtävää pyrkiä parempaan.”

”On hyvä antaa aikaa sisäistää mitä haluaa tehdä työkseen itse, työvalmennus tulisi olla parempaa vetäjät ovat usein väsyneitä eikä ihan ajan tasalla siitä, miten innostavat työelämään vammaisia. Muut jutut ovat tärkeitä kuin itse asiakas.”

”Emme ole vielä päässeet kokeilemaan arviointityökalua, mutta vaikutti ihan kelpoiselta.”

Kysymys 14 selvitti, miten kehitysvamma-alan toimijat arvioivat toimintansa laatua tällä hetkellä. Kysymys keräsi 74 avointa vastausta, joissa oli tähän mennessä eniten hajontaa ja vaihtelua. 8 toimijoista arvioi ja kehitti toimintaansa osallistamalla asiakkaansa kehittämisprosessiin. 15 toimijaa keräsi säännöllistä sekä spontaania asiakaspalautetta toimintansa laadun tarkailun ja kehittämisen taustalle. Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatuksikriteereihin pohjaavaa arviointityökalua käytti toimijoista 8, IPS-laatuksikriteereitä ja THL-laatuksikriteereitä käytti kutakin 1 toimija, auditointia harjoitti 3 toimijaa.

Vastanneista 36 vastasi suoraan kysymykseen 14, loput 38 kommentoivat hieman aiheen vierestä. Vastauksista kuitenkin ilmeni, että jossain organisaatioissa laadun arviointi on vielä kehittämisen alla oleva projekti, jossa on parantamisen varaa. Kysymykseen täsmänneistä vastauksista heijastui painotus asiakaslähtöisyydestä, jossa kerättiin niin asiakkaiden kuin heidän omaistensa antamaa palautetta, jonka pohjalta toimintaa kehitetään yhdessä.

”Toimintaa kehitetään yhdessä asiakkaiden kanssa. Lisäksi toteutetaan säännölliset asiakaskyselyt ja jatkuvan palautteen mahdollisuus on myös.”

”Arviointimenetelmä riippunee siitä, mitä asiaa erityisesti arvioidaan. Mutta keräämme säännöllisesti asiakkailta palautetta toiminnastamme ja kaikki spontaanitkin palautteet kirjataan.”

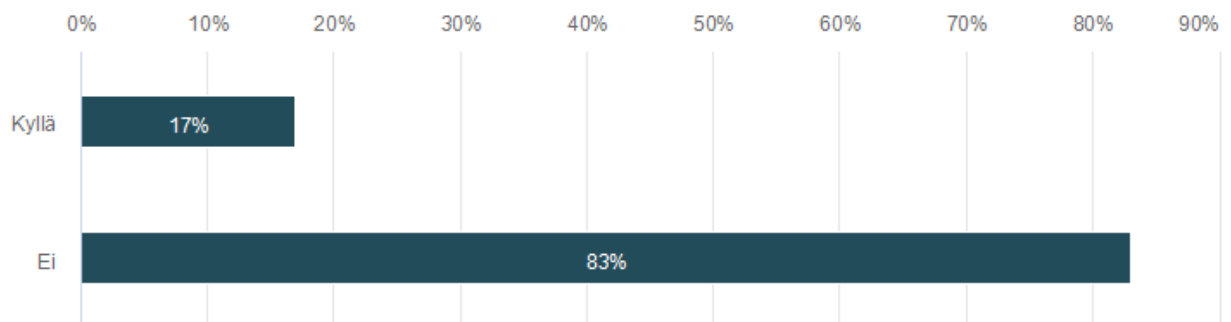
Kysymys 15 selvitti avoimia mielteitä laatuksikriteereihin liittyen ja keräsi yhteensä 13 vastausta. Laatuksikriteerit koettiin hyvänä, tärkeänä, selkeänä sekä helppona itsearviointin toteuttamiseen. Vastauksista nousi myös huomioita siitä, että ne on suunniteltu lähinnä hyvätasoisille asiakkaille, jolloin vaikeasti vammaisten näkökulma jää suppeammaksi. Osallisuuden tematiikkaa tulisi vaikeasti vammaisten kohdalla näin ollen tarkastella enemmän.

Asioiden pelkistäminen koettiin tarpeelliseksi, koska asiakkailla on moninaisia haasteita hahmottamisessa. Vastanneiden mukaan pitäisi varoa luomasta asiakkaalle liian myönteisiä mielikuvia asioista ja taidoista, joihin ei ehkä löydy vastaavuutta. Toisin sanoen realismi ja rehellisyys ohjaajan näkökulmasta painottui. Osalla asiakkaista on hyvin korkea ja toisilla hyvin matala itsetunto, joten toistuvien epäonnistumien vaikutukset herättivät huolta. Mukana olo ja mielekäs tekeminen koettiin toisille parempana ratkaisuna kuin ansiotyö, johon kaikista ei koettu olevan nykyisen työmaailman raakuuden vuoksi.

Toivo siitä, että henkilöt, joilla on edellytykset työllistyä, saataisi kriteerien avulla parempaan asemaan, heijastui osasta vastauksia. Samoin se, että ne keillä ei ole edellytyksiä joutuisi prosesseihin, joissa on heille liian monimutkaisia asiakokonaisuuksia. Toki kykyjen kartoituksessa tulisi jälleen kerran vastaan työhönvalmennus, jossa edellytykset kartoitetaan.

”Tehty minusta todella hyvä tasoisille asiakkaille. Ei vaikeasti vammainen voi työllistyä mitenkään. Tai autisti, jolla on haasteita kaikilla osa-alueilla.”

”Näitä on hyvä aina kerrata silloin tällöin itsekseenkin ja miettiä miten ne näkyvät päivittäisessä ohjauksessa. Samalla voi miettiä mitä asioita kannattaisi vahvistaa.”

Kuvio 16: Voiko olla teihin yhteydessä haastatteluihin liittyen?

Kysymys 16 kartoitti yhteistyöhaluisia tahoja, joiden toimipisteeseen voisi mennä suorittamaan asiakashaastatteluja laadullista tutkimusta varten. Vastauksia kysymys keräsi kaikkiaan 78 kappaletta. 15 kyselyyn vastannutta toimijaa ilmaisi halukkuutensa yhteistyöhön jättämällä yhteystietonsa, 72 vastaajista ei halunnut, että heihin ollaan yhteydessä. Vastausprosentit jakautuivat kuvion 16 ilmentämällä tavalla.

Vaikka yhteydenottopyyntöön suhtauduttiin suopeasti 15 organisaation toimesta, heistä saatiin tavoitettua vain kolme. Haastateltavia tahoja kertyi lopulta kaksi. Toinen valikoiduista tahoista on päivätoimintakeskus syrjäseudulla Pohjois-Satakunnassa, toinen on toimintakeskus Keski-Satakunnassa. Haastatteluille haluttiin valita paikat kehä kolmosen ulkopuolelta, jottei haastatellut keskittyisi Uudellemaalle, josta kertyi eniten kontaktiyhteystietoja. Pääkaupunkikeskeisyyttä haluttiin välttää ja kuulla erityisesti syrjäseudulla asuvien työ- ja päivätoiminnan asiakkaiden kokemuksia.

5.4 Asiakashaastatteluiden antia

Haastattelu laatuksiteereistä suoritettiin yhteensä kymmenelle työ- ja päivätoiminnan asiakkaalle. Haastatteluihin valitut työ- ja päivätoiminnan yksiköt sijaitsivat Satakunnassa. Toinen yksiköistä oli ns. loppusijoitusyksikkö, jossa työskentelee kaksi tukityöllistynyttä henkilöä. Loput asiakkaat työskentelivät sijoitetussa työtoiminnassa osana jalkautuvan ulkotyön yksikköä. Yksikön työtoiminta painottuu ympäristön siivous ja huoltotöihin Green Caren hengessä. Toinen haastattelupaikka oli päivätoimintakeskus, jossa asiakkaat tekivät alihankintatöinä muun muassa muovikomponenttien blokkauksista ja pussitusta. Molemmissa paikoissa vallitsi lämminhenkinen ilmapiiri ja asiakkaat vaikuttivat viihtyvän toimissaan.

Haastatteluissa pyrittiin fenomenologian hengessä havainnoimaan haastateltavien elämää ja kokemuksia sellaisenaan. Vaikka siinä piilee riski siitä, ettei kerrottu kokemus aina vastaa täysin todellista, elettyä kokemusta. Koskaan ei voi olla täysin vakuuttunut siitä, että haastateltava puhuu totta muusta kuin omasta kokemuksestaan. (Toikkanen & Virtanen 2018; Tökkäri 2018, 67.) Kokemuksen tutkimuksessa yksilön kokemusmaailma ja elämä näyttäytyy ainutlaatuisena ja alati muuttavana. Tällöin tieto on yksilöllistä ja tutkittavien elämä ainutlaatuista sekä alati muuttuvaa. (Toikkanen & Virtanen 2018; Tökkäri 2018, 66.) Yksilön kokemus oli haastatteluiden kannalta oleellisin anti.

Mahdollisimman realististen vastausten takaamiseksi, haastattelutilanteissa oli taustatukena ohjaaja. Avustanut ohjaaja auttoi haastateltavia muistamaan aikamääreitä ja tapahtumia, koska osalla haastateltavista oli kognitiivisia haasteita. Taustatuki ei luonut läsnäolollaan painetta tai vaikuttanut vastauksiin muuten kuin edellä mainitulla tavalla. Avustaja toimi apuna kaikille osapuolille. Haastatteluiden tallennukseen käytettiin sanelukonetta ja ne suoritettiin anonyymisti yksilöhaastatteluina tai pareittain.

Haastattelun aineistoanalyysissä mukailtiin myös kuvailevaa analyysimenetelmää. Ensiksi tutustuin aineistoon, erottelin merkityssuhteet ja sanoitin ne helposti tulkittavaan muotoon. Merkitysverkosto muodostui itsestään aineistoa litteroidessa. (Toikkanen & Virtanen 2018; Tökkäri 2018, 72.) Litteroinnin jälkeen aineisto teemoitettiin sisältöalueisiin, josta muodostuneet teemat sivuavat tietoperustan käsitteitä.

Työ ja koulutus

Vain yksi kymmenestä haastattelusta oli kuullut tukityöllistymisestä kaverilta ja lukenut siitä jälkeen päin netistä. Kymmenestä haastattelusta kaksi oli saanut työhönvalmennusta, ja koki sen positiivisena. Yksi henkilöistä kertoi, että itseä kiinnostavista töistä ja omista kyvyistä oli puhuttu, ja koki oppineensa asioita hyvin. Yhdellä haastatelluista avotyö olisi seuraava vaihe. Lopuille kuudelle työhönvalmennus oli vieras aihe.

Opintojen ja koulutuksen suhteen näkymät olivat haastatteluiden perusteella varsin valoisat. Osalla henkilöistä idea oli lähtenyt itsestä, kun osalle opiskelumahdollisuuksista oli kerrottu jo peruskoulussa. Osalle haastatelluista oli aikuisiällä kerrottu mahdollisuuksista hakea opiskelemaan. Jokainen haastateltu oli jossain kohtaa elämäänsä saanut neuvoja ja tukea koulutusasioiden suhteen. Suurimmalla osalla oli ammatillinen koulutus, joten tulevaisuuden suunnitelmien näkökulmasta aihe ei ollut heille ajankohtainen.

Suoritettuja ammattitutkintoja löytyi yhdeksältä kymmenestä haastattelusta, ja tutkintojen kirjo oli laaja. Kiinteistöhoiton puolelta tutkintoja oli 3, joista yhdellä henkilöllä oli suunnitteilla datanomiopinnot syksystä 2022 alkaen. Puualan tutkintoja oli 1, metallialan tutkintoja 1, kodinhoitoalalta tutkintoja oli 2 ja esittävästä taiteista oli 1 college tutkinto. Joukossa oli myös yksi kuva-artsaani, jolla oli lisäksi puutarha-alan tutkinto.

Työ- ja päivätoiminnassa mukana ollut aika vaihteli reilusta 15 vuodesta puoleen vuoteen. Työkeskuksen asiakkaiden työtehtävät vaihtelivat alihankintatöistä, käsityöhön ja askarteluun. Toimintakeskuksen asiakkaiden mukana olo aika puolestaan vaihteli kolmesta vuodesta vuoteen. Toimintakeskuksen työtehtävien kirjo oli vaihtelevampaa. Puutöitä ja ympäristön siistimistöitä tehtiin paljon sekä purkutöitä, klapitöitä ja pintojen maalaamista.

”Pitkä lista, keittiöhommi oon tehnyt ja sit niinku tehnyt sellasii pussitushommi ja niinku sit kaikkii askarteluki hommi ja käsityö” (H4).

”Olen tehnyt käsitöitä laidasta laitaan ja puualaa mitä tein monessa paikkaa kunnolla. Laidasta laitaan hommia, klapihommia, pihahommia. Käydään myymässä puita ihmisille ja purkuhommia ja maalaushommia, mitä kaikkea tulee eteen niin teen. 2013 vuodesta saakka mukana toiminnassa” (H1).

”Mitäs sitä nyt oli, noin kaks vuotta olen ollut tässä porukasa hommissa. No siis pääasiassa tehtiin kaikkia puu ja puutarhatyötä turvavälejä noudattaen” (H6).

Itsemääräämisoikeus

Omien mielipiteiden ilmaiseminen ja yksikön palveluihin ja retkien suunnittelemiseen vaikuttaminen näyttäytyi haastatteluiden perusteella positiivisessa valossa. Korona-aika on tietävästi rajoittanut retkien tekemistä, joten niitä kaivattiin kovasti. Asumisen- ja päivätoiminnan yksiköissä asiakkaat saivat osallistua kuukausipalaveriin, antaa palautetta ja osallistua aamuriin.

Tuki omien valintojen tekemiseen, tulevaisuuden suunnitelmiin ja mahdollisimman itsenäiseen asioiden hoitamiseen nousi esiin myönteisessä valossa. Kaikki haastatellut kokivat saaneensa apua itsenäisen toimimisen tueksi.

”Papereitten ja nettihommien ja puhelimien kanssa, tulee tukea. Välillä mun veljeni hoitaa mun puolesta niitä asioita” (H9).

”Kylä mä saan apua niihin. Suunnitelmiinkin saan apua” (H10).

”Siis yleensä ollaan katottu kaikki ensin läpi, että mitä missä ja millain ja niin ees päin, siis ihan kyllä” (H6).

Vapaan sanan kysymyksellä selvitettiin mitä haastatellut henkilöt haluaisivat päivätoiminnalta, ja sen ohjaukselta jatkossa/toisin. Vastausten ajaksi tausta apuna ollut ohjaaja poistui, jotta haastateltavat saivat tuoda mielipiteensä esiin mahdollisimman vapaasti.

Ohjaajia toivottiin vähemmän, tulkitsen sen toiveeksi vapaudesta sillä vastaus antoi ymmärtää niin. Asumisen palveluiden suhteen nousi esiin kokemus rajoittamisesta ja väkisin osallistamisesta. Haastateltu kaipasi enemmän vapauksia ja vetosi ihmisoikeuksiin, erityisesti itsemääräämisoikeuteen. ”Lisää liksaa” oli toiveena eräällä henkilöllä, joka teki alihankintatöitä. Saman yksikön toinen työntekijä toivoi haastavampia töitä, kyseinen henkilö oli muuten tyytyväinen päivätoiminta yksikkönsä toimintaan.

Tiedonkulun huonous nousi esiin joidenkin henkilöiden kertomuksista. Esimerkkinä koronata-paukset toimintakeskuksen alueen yksikössä, jossa asiakkaita ei ollut informoitu. Haastatellut kokivat ajantasaisen tiedonsaannin tärkeänä. Kuulluista henkilöistä puolet olivat tyytyväisiä työ- ja päivätoimintaan, siinä missä toinen puoli toi kehitysehdotuksia esiin, kysyttäessä ”mitä haluaisit toisin tai enemmän”.

Mahdollisimman itsenäisen elämisen näkökulmasta tuki oli ollut hyvää. Yksin asuvat asuivat satelliittiasujina, eli ryhmäasumisyksiköiden pihapiirin läheisyydessä olevissa omissa asun-noissa, joissa kävi hoitaja kerran päivässä. Yksin asumisen tuki tarjottiin kunnan puolesta. Yksi kymmenestä asui vanhempiansa luona, muut asuivat tuetusti.

Haastateltujen mielteitä asumisjärjestelyistä:

”Mulla on tulevaisuus! Mä muutan ”omille” kun mä asun Porissa, mä muutan sellaseen riva-riin ja mä haen kouluun, opiskeleen kiinteistöpuolen” (H2).

”Asiasta on kyllä puhuttu, juu ongelma on vaan se millasissa oloissa mä asun ja millasin ehdoin ja taloustilanne. Kaikki vaikuttaa siihen mitä mä pystyn tekemään ja mitä en ja mitä mä haluaisin alkaa tekemään nimenomaan” (H6).

Osallisuus ja hyvinvointi

Harrastamisen mahdollisuudet ja aktiivinen vapaa-aika nousivat hyvin esiin vastauksissa. Vapaa-ajan aktiviteetteihin tarjosi tukea lähipiiri sekä päivätoiminnan- ja asumisen yksikkö, lisäksi muutama harrasti omatoimisesti. Pyöräily ja kävelyt olivat yleisiä aktiivisen liikkumisen muoto, lisäksi uiminen, sähly, punttisali, penkkiurheilu ja musikaaliset harrastukset nousivat esille.

”I don’t have a lot of hobbies or clubs in Nakkila but I go out every Friday with support, for walks and I’d like to go to cinema. I’m also a youtuber as well and I post videos, a daily vlogs, when I go shopping for example” (H3).

”Kylä mä oon aina käynyt paljon jossain töitten jälkeen. Saa apua, että pääsee harrastamaan, oon käynyt kattomassa, kun pelataan koripalloa, sählyä ja ringettea. Osallistun liikuntakerhoon täällä. Sitten välillä oon Rysällä (urheilutalo)” (H9).

”Kylä siinä on saanut apua ja minä käyn tuola kasalaisopiston kuntopiirissä. Joskus kouluai-koina hiihdin, pyöräilen tosi paljon, talvellaki” (H10).

Kaikki haastatellut olivat saaneet tietoa terveyteen ja hyvinvointiin liittyen. Esimerkiksi ruokavalion ja liikkumisen hyötyihin liittyen, osa muisti ravitsemusasiat peruskoulusta. Myös digilaitteiden liiallisen käytön haitallisuudesta oli annettu tietoutta. Tuki itseilmaisua ja luovaa toimintaa kohtaan jakoi mielipiteitä. Puolet haastatelluista piti taideharrastuksista ja harrasti niitä aktiivisesti, puolet eivät pitäneet niitä tärkeinä. Kansalaisopiston kurssit nousivat esille savi-töinä ja muina kädentaitoina, lisäksi piirtäminen, valokuvaus ja vlogaaminen nousivat harrastuksina esille.

5.5 Johtopäätökset

Opinnäytetyön keskeinen tavoite oli osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerien tunnettuuden selvittäminen. Valtakunnallisen kyselyn perusteella laatukriteerien tunnettuus oli valmiiksi melko laaja. Kyselyyn vastanneista toimijoista suurin osa ilmaisi, että heidän toimintansa perustuu laatukriteereihin. Kysely keräsi 93 palautunutta lomaketta, joten otantaa voinee pitää uskottavana. Toimijat, jotka eivät ennestään tunteneet laatukriteereitä, pääsivät kyselyn sisältämien linkkien kautta tutustumaan laatukriteereihin, ja saattavat jatkossa ottaa kriteeristön toimintansa kehittämiseen ja arviointiin.

Laatukriteerit koettiin hyvänä ohjenuorana, jotka tasalaatuistavat kehitysvammaisten työ- ja päivätoimintaa. Suurin osa vastanneista koki laatukriteerit toimivina, vaikka kyselyn avoimista vastauksista ilmeni myös se, että työpaikan johdon toiminta ei välttämättä salli alaistensa tehdä työtään laatukriteerien viitoittamalla tavalla. Mikä on merkittävä epäkohta, vaikkakin vastaus-ten vähemmistössä. Avoimissa vastauksissa ilmeni toisaalta tyytyväisyys oman yksikön toimintaan, yhtäältä vastaukset ilmensivät turhautumista toiminnan kaavoihin kangistuneisuuteen.

Opinnäytetyön toinen keskeinen tavoite oli kehittää kehitysvammaisille suunnattua työ- ja päivätoimintaa osallistavaksi ja vammaisten ihmisten palkkatyöllistymismahdollisuuksia parantavaksi. Miten osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan tuki näyttäytyi määrällisen ja laadullisen aineiston perusteella?

Kokonaisvaltainen tuki asiakkaita kohtaan näyttäytyi haastatteluiden sekä kyselyn perusteella runsaana. Wepropol tulosten perusteella apu valintojen ja suunnitelmien tekemiseen. Tuki muutoksiin ja siirtymävaiheisiin sekä tuki lähiyhteisöihin liittymiseen toteutui suurimmaksi osaksi mallikkaasti. Haastatteluita ja kyselyn tuloksia verratessa monipuolinen osallisuutta ja hyvinvointia edistävä tuen tarjoaminen ilmeni myös runsaana. Joidenkin haastateltujen kohdalla apu,

tuki ja hoitajien läsnäolo saattoi tuntua jopa rajoittavalta. Vaikka tuen tarjonnalla ja huolenpidolla on hyvinvointinäkökulmasta oleellinen tarkoitus. Laki määrittää turvallisuussyistä ohjaajien määrää, toisten läsnäolo ja tuki ei aina heijastu asiakkaalle huolenpitona.

Tiedon tarjoaminen terveyteen ja hyvinvointiin liittyen näyttäytyi Webropol tuloksissa runsaana, kuin myös tuki itseilmaisuuksiin ja luovaan toimintaan. Haastatteluiden aineisto tuki kyselyn vastauksia täydellisesti. Hyvinvointi- ja ravitsemustietoa oli jaettu jokaiselle haastatellulle, ja heistä suurin osa harrasti aktiivisesti tai sai tukea arjen toimintaan. Tuki sosiaalisissa rooleissa toimimiseen näyttäytyi kyselyn perusteella aiempia tuloksia vähäisempänä. Haastattelujen perusteella, jokaista asiakasta rohkaistiin tuomaan mielipiteensä ja toiveensa esille. Asiakkaat saivat ilmaista mielipiteensä muun muassa, viikkopalavereissa, aamuringissä tai yhteisiä retkiä suunniteltaessa. Asiakkaat pääsivät haastattelujen ja kyselyn perusteella vaikuttamaan toiminnan ja palvelujen kehittämiseen hyvin, mikä on ehdottoman myönteinen asia, sillä laatu-kriteerit perustuvat asiakaslähtöisyyteen.

Tuki opintoihin pääsemiseksi keräsi kyselyn vastauksissa aiempia kysymyksiä enemmän hajanaisia vastauksia, samoin tuki mahdollisimman itsenäisen elämän saavuttamiseksi. Yhdeksällä kymmenestä haastatellusta oli ammattitutkinto, joten tuki opintoihin pääsemiseksi näyttäytyi haastattelujen ja kyselyn perusteella hienoisena ristiriitaisena. Haastatteluiden ja kyselyn vastaukset tuesta mahdollisimman itsenäiseen elämään puolestaan tukivat toisiaan. Vain kahdella haastatelluista oli kokemusta työsuhdeperustaisesta ansiotyöstä, vaikka yhdeksällä heistä oli yksi tai useampi ammattitutkinto.

Tulee mieleen, kerrotaanko kehitysvammaisille ihmisille opinnoissa sekä työ- ja päivätoiminnassa sittenkään riittävän monipuolisesti mahdollisuuksista ja siitä, miten päästä elämässä halutessaan eteenpäin? Toive paremmasta tulotasosta nousi esiin haastatteluiden yhteydessä, mutta toisaalta osa haastatelluista oli myös täysin tyytyväisiä tämänhetkiseen elämäänsä. Spekulaatio työ- ja päivätoiminnan asiakkaiden työelämä tietouden saannin mahdollisesta vähyydestä perustuu siihen, että asiakashaastatteluiden perusteella tukityötä ei tunnettu. Myös työhönvalmennus oli haastatelluille täysin vieras aihe. Tuettuun työllistymiseen liittyvä tiedon vähäisyys askarruttaa, koska muilta osin asiakkaita tuettiin melko kokonaisvaltaisesti.

Heikossa työmarkkina-asemassa olevilla tai työttömällä nuorilla työnsaannin esteenä on usein se, ettei ole ammattitutkintoa. Seuraava este työllistymiselle on usein työkokemuksen puute.

Haastatelluista jokainen oli sosiaalipalvelujen piirissä, vaikka heistä suurimmalla osalla oli koulutus. Eritavoin vammaisilla henkilöillä työllistymisen esteenä on usein myös ennakkoluuloita heitä kohtaan. Vaikka henkilöllä olisi ammattitutkinto ja hän olisi kyvykäs hakemaansa työhön, se ei takaa hänelle työpaikkaa. Haastateltujen vähäiset kokemukset työelämästä kielivät siitä, että on vielä paljon matkaa siihen, että kehitysvammaiset olisivat työtä tarjoavien tahojen silmissä työnhakijoina samalla viivalla muiden kanssa tasavertaisina työntekijöinä. Kehitysvammaisen yksilön työkyvyn kartoitukseen kaivataan tältäkin osin parannusta. Työhönvalmennus paikkaisi hyvin tätäkin tarvetta.

Korona-pandemia nousi esiin kyselyn avoimissa vastauksissa toiminnan laatua heikentävänä tekijänä. Herää mieleen, voitaisiinko tulevaisuustiedonkeruulla ja ennakoinnilla vaikuttaa epidemioiden vaikutuksiin ja lieveilmiöihin niin, ettei palvelujen taso kärsi vaikeina aikoina? Kyseisiä palveluita suunnitellaan ja tarjotaan heille, jotka ovat heikoimmassa asemassa yhteiskuntaamme, joten riskienhallinta ja ennakointi olisi kannattavaa. Tukipalvelut ovat asiakkaidensa tapaan helposti haavoittuvassa asemassa arvaamattomien yhteiskunnallisten muutosten edessä.

6 KEHITTÄMISEHDOTUKSET

Luvussa 6 esittelen kehittämisehdotukset laatukriteereille. Tuon esiin kehittämisehdotukset ruohonjuuritason, yhteiskunnallisen tulokulman sekä laatukriteerien näkökulmasta. Kehittämisehdotukset perustuvat pääasiallisesti määrällisen ja laadullisen tutkimusaineiston tuloksiin, mutta sivuavat myös tietoperustasta nousseita huomioita.

Kehittämisehdotukset laatukriteereille

Osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit voisivat olla suosituksen sijaan tiukemmin toimintaa määritteleviä, jotta niiden mukainen toiminta tekisi vammaispalveluista mahdollisimman yhtenäistä ja osallisuutta edistävää. Kaikki toimijat eivät Webropol kyselyn perusteella vielä tunteneet laatukriteereitä, joten ne voisi toimittaa kertauksen vuoksi kehitysvamma-alan toimijoille syvällisempää tarkastelua varten. Erityisesti tahoille, jotka eivät ole suoraan kytköksissä KVANK:in valiokuntiin.

Laatukriteereitä kannattaisi kehittää myös siltä osin, että niissä olisi huomioitu riskienhallinta vammaispalveluiden tarjoajien toimintasuunnitelmissa. Riskienhallinta tulevaisuustiedonkeruun ja ennakoinnin keinoin olisi kannattavaa, erityisesti äkillisten muutosten tapahtuessa. Lisäys tukisi toiminnan jatkuvuutta muuttuvissa maailmantilanteissa kuten koronapandemian kaltaisina aikoina ilman, että muuttuvat tilanteet heikentäisivät tuntuvasti palvelujen laatua, resursseja tai toimintaa.

Laatukriteereitä voisi kehittää vaikeasti vammaiset paremmin huomioiviksi. Yksi KVANK:in periaatteista on vaikeasti vammaisten henkilöiden osallisuuden tukeminen, joka jää nykyisellään vielä näennäiselle tasolle. Kuten Webropol kyselyn vastauksistakin ilmeni, laatukriteereissä vaikeasti vammaisten osallisuus tulisi huomioida kokonaisvaltaisemmin. Nykyisellään laatukriteerit on suunniteltu melko hyvätasoisille asiakkaille.

Haastatelluista 90 %:lla oli ammattitutkinto, kuitenkin jokainen heistä oli päivätoiminnan piirissä. Laatukriteereitä voisi kehittää vielä enemmän työllistymistä painottaviksi. Erityisesti niiden asiakkaiden osalta, joilla on halua ja kapasiteettia oikeaan ansiotyöhön. Osallisuuden ja työllistymisen tukeminen olisi muutosten ansiosta laatukriteereissä huomioitu entistä kokonaisvaltaisemmin ja niin ollen kriteerit täsmäisivät entistä paremmin omaan arvoperustaansa.

Kehittämisehdotukset yhteiskunnallisella tasolla

Lakiin tarvitaan pykälä työhönvalmennuksesta, joka takaisi sen, että työhönvalmennusta olisi oltava tarjolla kaikissa kunnissa. Uudistus ehtisi mukaan alkuvuodesta 2023 uusiutuvaan vammaispalvelulakiin, joten asiaa kannattaa ensi tilassa viedä eteenpäin.

Tuetun työllistymisen ja työhönvalmennuksen mahdollistamiseksi resursseja tulisi kohdentaa huonossa työmarkkina-asemassa olevien työkykyisten, ja osatyökykyisten vammaisten henkilöiden työhönvalmennukseen. Kuntien budjetteihin pitäisi tehdä tilaa kyseiselle panostukselle, koska se edistäisi heikossa työmarkkina-asemassa olevien vammaisten ihmisten osallisuutta ja toimijuutta. Heikommassa asemassa olevien hyvinvointiin panostamista tarvitaan, sillä hyvinvoiva yksilö, tulee yhteiskunnalle loppupeleissä halvemmaksi. Yhteiskunta voittaa joka kerta, kun ihminen saadaan integroitua osaksi yhteiskuntaa pois sosiaalipalveluiden piiristä. Yksilön hyvinvointi = yhteisön hyvinvointi = yhteiskunnan hyvinvointi.

Kehitysvammaisten henkilöiden palkkatyöllistymisen edistämiseksi on lisättävä työhönvalmennusta ja työssä ohjausta valtakunnallisesti. Tarvittaisi myös lisää tuettuun työllistymiseen johtavia työkokeiluja, lisää sosiaalisia- ja yhteiskunnallisia yrityksiä sekä helpotettua osuus-kuntatoimintaa, joka lisäisi eritavoin vammaisten ihmisten työntekomahdollisuuksia.

Palkkatukitietoisuuden lisääminen voisi lisätä myönteisempää suhtautumista kehitysvammaisten työllistämiseksi työnantajatahojen näkökulmasta. Edellä mainittu yritystoiminnan mukauttaminen yhteiskunnalliseksi tai sosiaaliseksi yritykseksi olisi yrityksille hyvää mainosta. Vaikka tärkeintä toiminnassa olisi, että luotaisi kehitysvammaisille henkilöille mahdollisuuksia kokeilla siipiään työmaailmassa.

Kehittämisehdotukset työ- ja päivätoiminnan yksiköille

Työ- ja päivätoiminnan yksiköissä tulisi olla vähintään yksi henkilö, jolla on työhönvalmentajan lisäkoulutus. Muutos edesauttaisi sitä, että yksikön asiakkaat pääsisivät päivätoiminnasta avotyökokeiluihin ja sitä kautta mahdollisesti tuetun työllistymisen piiriin portaittain. Kyseinen järjestely saattaa olla pienemmillä paikkakunnilla ainoa vaihtoehto tarjota työhönvalmennusta, jos kunta ei voi syystä tai toisesta sitä tarjota. Yksikkökohtainen työhönvalmentaja tukisi kehitysvammaisten työllistymismahdollisuuksia pitkässä juoksussa. Riittävät tukipalvelut on tultava kentältä, ellei niitä ole mahdollista järjestää ylhäältä käsin.

Tukityöpaikkoja ja työpaikkoja tarjoavat toimijat ja muut toimintaympäristöt voisivat huomioida erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden työhön sopeutumisen kokonaisvaltaisemmin. Työssä jaksaminen erityisominaisuudet huomioiden olisi tärkeää, oli kyse sitten kehitysvammaisesta ihmisestä tai tuen piirissä olevasta autismikirjon henkilöstä.

20 % autismikirjon henkilöistä lukeutuu kehitysvammaisiin, joten aistiesteettömyys tulisi huomioida työympäristöissä paremmin. Akustiikka- ja valaistussuunnittelulla sekä hajusteettomuudella vähennetään erityishenkilöiden kuormitusta, ja parannetaan yleisellä tasolla jokaisen työssä viihtymistä. Aistiesteettömyys tulisi huomioida myös verkkoympäristöissä, pitämällä mikit kiinni puheenvuorojen ulkopuolella. Kova ääni, kuten aivastaminen voi kuulokkeiden kautta aiheuttaa fyysistä kipua niille, joilla on ylitoimivat aistit. Jo pienellä teolla helpotetaan herkkäaististen työssä jaksamista verkkovälitteisessä vuorovaikutuksessa.

7 YHTEISÖPEDAGOGIN NÄKÖKULMASTA

Asiakkaan toimijuuden vahvistaminen on yksi yhteisöpedagogin työn lähtökohdista, erityisesti kohtaamistyön kentällä. Ohjaajana yhteisöpedagogi auttaa ohjattavaa tunnistamaan vahvuuksensa ja opettaa hänet harjoittelemaan osallisuutta, jossa toimijuuden vahvistuminen voi luoda tunteen kuulumisesta ja oman paikan löytämisestä yhteiskunnassa. (Vehviläinen 2014, 20.) Yhteiskunnallisella tasolla yhteisöpedagogi voi pyrkiä vaikuttamaan vallitseviin tilanteisiin olosuhteita ja rakenteita muuttamalla. Yhteiskunnalliseen toimijuuteen olisi luotava kehitysvammaisille aikuisille ja nuorille parempia mahdollisuuksia.

Sosiaalipedagoginen työote näyttelee suurta osaa yhteisöpedagogin ammatillisuudessa, erityisesti kahden keskeisissä kohtaamisissa ohjattavan kanssa. Kohtaamisissa pyritään kasvatuksellisin keinoin ehkäisemään, korjaamaan tai vähentämään huono-osaisuutta tai sosiaalisia ongelmia (Nivala & Ryynänen 2019, 186). Asiakkaan rinnalla kulkeminen, yhdessä oppiminen ja kohtaava dialoginen ote kasvatuksellisessa ja vuorovaikutuksellisessa työssä on kaiken perusta. Tullaan autettavan rinnalle sen sijaan että katsotaan asiakasta ylhäältä käsin. (Nivala & Ryynänen 2019, 188.)

Ohjaustyöllä on nyky-yhteiskunnassa tärkeä tehtävä. Työn tarkoituksena on kiinnittää ohjattava yhteiskuntaan auttamalla heitä rakentamaan oman näköinen, ja omien arvojen mukainen elämä. (Vehviläinen 2014, 16.) Yhteisöpedagogin ammatillisuuden näkökulmasta arvostava kohtaaminen, laaja ymmärrys yhteiskunnan rakenteista, ja moninaisuudesta sekä ihmisoikeuksista luovat hyvän pohjan moniin vaikuttamis- ja kasvatustyön virkoihin. Yhteisöpedagogin tutkimuksen keskeinen painopiste on ennaltaehkäisevässä työssä ja vuorovaikutuksessa, joten yhteisöpedagogi sopisi erinomaisesti työ- ja työhönvalmentajaksi.

Sosiaali- ja terveysalan pätevyyden painottamista vammaispalveluissa olisi lievennettävä ja tarjottava yhteisöpedagogeille mahdollisuus toimia laajasti vammaisalan kentällä. Vammaisalan yksiköissä on usein valmiiksi hoitoalan koulutuksen ja sosionomitutkimuksen suorittaneita henkilöitä, joilla ko. pätevyys on. Olisi suotavaa toimia pragmaattisuus edellä ja ajatella hyötyä, jonka yhteisöpedagogi vahvistuksena toisi substanssi- ja kehittämisosaamisellaan. Lähihoitajat työskentelevä ohjaaja nimikkeen alla, vaikei heillä ole pedagogista koulutusta, mikä puolestaan yhteisöpedagogin työn keskeinen kompetenssi. Molempien ammattikunnan edustajat tekevät tärkeää työtä. Moniammatillinen yhteistyö olisi hedelmällistä ja asiakkaan arkea ja arjen kehittämistä rikastuttavaa.

Näen yhteisöpedagogin mukana työllistymisen palveluiden suunnittelussa, ja toimintakeskusten toiminnan sekä vaikuttamistyön hankkeiden koordinaattorina. Tuomassa uusia näkökulmia toiminnalle asiantuntijatyöhön. Kehittämistyö, yhteiskunnallisuus ja yhteisöllisyys ovat pedagogisen osaamisen lisäksi yhteisöpedagogin ammatin keskeisiä kompetensseja, monialaista osaamista kannattaisi hyödyntää ennakkoluulottomasti.

Käytännön kokemus moninaisten ryhmien kohtaamisesta on tärkeä lisä asiantuntijan osaamispankkiin. Jokaisella yhteiskunnan rakenteissa ja kolmannella sektorilla työskentelevillä tulisi olla teoreettisen substanssiosaamisen lisäksi kokemusta alan arkitodellisuudesta. Erityisesti ammateissa, joissa edistetään yhteiskunnan raja-alueilla elävien henkilöiden hyvinvointia.

8 LOPUKSI

Opinnäytetyön prosessi oli kuormittava, mutta samalla antoisa ja todella mielenkiintoinen sekä sujui tiukan aikataulun mukaisesti. Lisähaastetta opinnäytetyön tekemiseen toi se, että toimeksianto oli melko abstrakti ja raamit tilaukselle sekä kehittämisehdotuksille olivat täysin avoimet. Toisaalta laeva toimeksianto antoi paljon vapauksia toimia, kuin myös yksin suoritettu opinnäytetyöprosessi. Tutkimus- ja kehittämistyö on kiinnostanut minua opintojen alusta saakka, joten oli antoisaa voida perehtyä siihen hieman syvällisemmin. Vastaavia suuremman mittakaavan projekteja olisi mielekästä tehdä jatkossa tiimin, ajan ja budjetin kanssa.

Toivon, että opinnäytetyöstäni olisi hyötyä vammaisten henkilöiden osallisuuden ja työllistymisen edistämisessä. Lisäksi toivon, että opinnäytetyössä tuotettua tietoa ja kehittämisehdotuksia hyödynnetään uuden arviointityökalun suunnittelussa sekä laatuksiteerein kehittämisessä.

Asiantuntijuuteni työllistymisen tukipalveluista, etenkin vaikeasti työllistettävien näkökulmasta on kehittynyt valtavasti opinnäytetyötä tehdessä. Toivon löytäväni työn, jossa uudesta osaamisestani olisi mahdollisimman paljon hyötyä. Mielenkiinto aihetta kohtaan ei karissut prosessin aikana, vaan kasvoi lisääntyneenä kiinnostuksena vammaisalan vaikuttamistyötä sekä palveluiden suunnittelua kohtaan. Koen 2 vuoden 8 kuukauden mittaisen, tiivistähtisen opin-
tieni antaneen hyvät valmiudet toimia työelämässä. Seuraavana haasteena on omiin tavoitteisiin sopivan urapolun löytäminen.

Ensimmäinen aste kohti yhdenvertaisempaa työmaailmaa on leimaavista termeistä ja ennakkoluuloista luopuminen. Jokainen tulisi kohdata arvostavasti ja ennakkoluulottomasti diagnooseihin katsomatta. Tuetaan tarvitsevia tulisi auttaa rinnalla kulkijana ei ylhäältä päin katsojana. Kenties jokaisella meistä olisi omien arvojen ja kasvuympäristöissä omaksuttujen rakenteellisten aseteiden suhteen tarkastelun paikka? Muutos lähtee asenteista, pienikin muutos tai ele voi edistää toisen ihmisen hyvinvointia.

Tietoisuuden edistämien lisää ymmärrystä, joka puolestaan edistää hyväksyntää. Tarvitaan puolesta puhujia ja niitä, jotka auttavat heikommassa asemassa olevia tuomaan oman äänensä esille. Etenkin silloin, jos he eivät kykene siihen ilman toisten tukea.

LÄHTEET

- Babik Iryna & Gardner Elena S. 2021. Factors affecting the perception of disability: A developmental perspective. Viitattu 1.4.2022. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.702166/full>
- Bond Gary R. & Drake Robert E. & Becker Deborah R. 2008. An update on randomized controlled trials of evidence-based supported employment. Journal 31. Viitattu 1.4.2022. <http://www.worksupport.com/keer/documents/pdf/UpdateofRandomizedControlledTrials1.pdf>
- Helsingin kaupunki 2022. Kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminta. Viitattu 26.4.2022. <https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=2889>
- Ihmisoikeusliitto 2019. Palkkaa työstä – kampanja. Viitattu 21.2.2022. <https://ihmisoikeusliitto.fi/palkkaa-tyosta/>
- Ihmisoikeusliitto 2022. YK:n ihmisoikeuksien yleismaallinen julistus. Viitattu 24.2.2022. <https://ihmisoikeusliitto.fi/ihmisoikeudet/ihmisoikeuksien-julistus/>
- Isola, Anna-Maria 2017, 0:00-4:00. Mitä on osallisuus ja miten sitä edistetään? Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Viitattu 19.2.2022. <https://www.youtube.com/watch?v=T5PUgtFihuw>
- Kansaneläkelaitos 2022. Työnteko työkyvyttömyyseläkkeellä. Viitattu 23.2.2022. <https://www.kela.fi/tyokyvyttömyyselake-ja-kuntoutustuki-tyonteko-elakkeella>
- Kehitysvammaliitto 2016. Työnantajien kokemuksia kehitysvammaisista työntekijöistä. Viitattu 23.2.2022. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/wp-content/uploads/kehitysvammaliiton-selvityksia-11.pdf>
- Kehitysvammaliitto 2021a. Liitto. Viitattu 17.2.2022. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/liitto/>
- Kehitysvammaliitto 2021b. Työ. Viitattu 22.2.2022. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/tyo/>

Kehitysvammaliitto ry & KVANK – Kehitysvamma-alan asumisen neuvottelukunta 2017.

Yksi tekijöistä – osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatukriteerit. Helsinki: Arkmerdia.

Keski-Uudenmaan sote 2022. Päivätoiminta kehitysvammaisille. Viitattu 28.4.2022.

<https://www.keusote.fi/palveluhakemisto/kehitysvammaisten-paivatoiminta/>

Kurkinen Heidi 2010. Maanpuolustuskorkeakoulu, strategian laitos julkaisusarja 3. Viitattu

30.3.2022. https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/74124/StratL3_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y

KVANK 2022. Työn ja päivätoiminnan valiokunta. Viitattu 2.4.2022.

<https://www.kvank.fi/mika-on-kvank/>

Mononen Mari 2017. Tuloksellisen työhönvalmennuksen ohjenuoria – Keinoja laatukriteerien mukaiseen työhönvalmennukseen. Rinnekodin julkaisusarja 6. Viitattu 24.2.2022.

<https://evermade-hdl.s3.eu-central-1.amazonaws.com/wp-content/uploads/sites/4/2020/12/08150704/Tuloksellisen-tyohonvalmennuksen-ohjenuoria.pdf>

Nevala Nina & Kalliomäki-Levanto Tiina & Jääskeläinen Kirsi & Hirvonen Maria & Pekkari-

nen Anneli & Elo Jyrki 2011. Työn sisältö ja työolosuhteiden mukauttaminen avoimilla työmarkkinoilla toimivilla vammaisilla ja pitkäaikaissairailta. Työterveyslaitos. Viitattu

2.4.2022. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/134965/Ty%C3%B6n%20sis%C3%A4lt%C3%B6%20ja%20ty%C3%B6olosuhteiden%20mukauttaminen%20avoimilla%20ty%C3%B6markkinoilla%20toimivilla%20vammaisilla%20ja%20pitk%C3%A4aikaissairailta.pdf?sequence=1>

Nikula Lea 2011. Työtä tavallisella työpaikalla työhönvalmentajan tukemana. Viitattu

28.4.2022. https://www.vates.fi/media/julkaisut_raportit/_2011/2011_tuettu_tyollistymisen_projekti_lr_nikula.pdf

Nivala Elina & Ryyänen Sanna 2019. Sosiaalipedagogiikka – kohti inhimillisempää yhteis-

kuntaa. Tallinna: Gaudeamus. 186–188.

Sariola Leena 2005. Tuettu työllistyminen – Näkökulmia tuetun työllistymisen työhönval-

mennukseen. VATES-säätiö 2005. Savion Kirjapaino Oy: Kerava. Viitattu 2.3.2022.

https://www.vates.fi/media/julkaisut_kirjat/tuettu-tyollistymisen-nakokulmia...-julkaisu.pdf

- Sosiaali- ja terveysministeriö 2013. Osatyökykyiset työssä ohjelma – Osatyökykyisten työllistymistä edistämien säädösmuutostarpeiden ja palveluiden arviointi. Viitattu 3.3.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74467/RAP%202013_37_osaty%c3%b6kykyiset.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2006. Kohti palkkatyötä – hyviä käytänteitä luomassa. Viitattu 22.2.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72298/Julka%200618%20EN%20vammaisohjelma.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Suomen perustuslaki 1999. Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Viitattu 21.2.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#a731-1999>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2019. Osallisuus. Viitattu 19.2.2022. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>
- Toikkanen Jarkko & Virtanen Ira A. 2018: Tökkäri Virpi. Kokemuksen tutkimus 6 – Kokemuksen käsite ja käyttö. Lapin yliopisto 2018. Vaajakoski: Kirjaksi.net. 64–72. Viitattu 16.3.2022. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63420/Kokemuksen_tutkimus_VI_Toikkanen_Virtanen_pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Tukiliitto 2019. Osallisuuden ja osallistumisen erot. Viitattu 19.2.2022. https://www.youtube.com/watch?v=8KLn6Psb_HM
- Tukiliitto 2021. Itsemääräämisoikeus. Viitattu 19.2.2022. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaramisoikeus/>
- Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Viitattu 23.3.2022. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789520400118>
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Viitattu 1.4.2022. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Vehviläinen Sanna 2014. Ohjaustyön opas – yhteistyössä kohti toimijuutta. Turenki: Hansaprint Oy. 16-20.

Vesala Hannu T. & Klem Simo & Ahlstén Marika 2015. Kehitysvammaisten ihmisten työllisyystilanne 2013–2014. Kehitysvammaliitos selvityksiä 9. Kehitysvammaliitto ry. Kouvola: PackageMedia Oy.

Wehmeyer Michael L. 1998. Self-Determination and Individuals With Significant Disabilities: Meanings and Misinterpretations. The Association for Persons with Severe Handicaps. Viitattu 2.4.2022. https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/6229/SD4A_Self-Determination%20and%20Individuals.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016, 27§. Viitattu 22.2.2022. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2

Ylipaalaniemi Pasi 2004. Vajaakuntoisten tuettu työllistyminen Helsingissä – toiminnasta ja hyödyistä. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto: VATES-säätiö. Viitattu 23.3.2022. https://www.vates.fi/media/julkaisut_raportit/_2011/2004_vajaakuntoisten-tuettu-tyollistyminen-helsingin-kaupungin-sosiaalivirasto-pasi-ylipaavalmiemi.pdf

HAASTATTELUT

Anonyymit asiakashaastattelut. Toimintakeskus MOTARI, Ulvila. 22.3.2022. Haastattelija: T. Tommila.

Anonyymit asiakashaastattelut. Asuntola Wassa ja Merikarvian työkeskus, Merikarvia 25.3.2022. Haastattelija: T. Tommila.

Asiantuntijahaastattelu. Hakola Mari ja Vuorenpää Kari. Kehitysvammaisten Tukiliitto. Teams 8.3.2022. Haastattelija: T. Tommila.

LIITTEET

Liite 1. Webropol kyselyn saateviesti

Tervehdys!

Olen loppuvaiheen yhteisöpedagogiopiskelija Humanistisesta ammattikorkeakoulusta. Teen Kehitysvammaliitolle opinnäytetyönä selvitystä kehitysvammaisten henkilöiden työkeskus- ja päivätoiminnan laatukriteerien tunnettuudesta, niiden kehittämiseksi. Päällimmäisenä teemana eritavoin vammaisten henkilöiden osallisuuden edistäminen ja työllistymisen tukeminen. Toivon, että ottaisitte hetken vastataksenne kyselyyni, vastaaminen kestää noin 5 minuuttia. Lähetättehän vastauksenne 15.2.2022 mennessä, suurkiitos.

Kyselyn kysymykset perustuvat osallisuutta ja työllisyyttä tukevan toiminnan laatukriteereihin.

Laatukriteerit löydät tämän linkin takaa; <https://www.verneri.net/yleis/osallisuuden-ja-tyon-laatukriteerit>

Laatukriteerien arviointityökalun löydät tämän linkin takaa; <https://www.verneri.net/yleis/it-searviointityokalu-laatukriteerien-kayttoonottoon>

Linkki kyselyyn: <https://link.webropolsurveys.com/S/71001ADC40DF0F48>

Vastauksia ei voi yhdistää henkilöön tai organisaatioon.

Ystävällisin terveisin,

T. Tommila

Harjoittelija
Kehitysvammaliitto ry
Puh. +358505941631
harjoittelija.tommila@kvl.fi

Liite 2. Webropol kysely

Kysely osallisuutta ja työllistymistä edistävän toiminnan laatu- kriteereistä

Toivon, että ottaisitte hetken vastataksenne kyselyyni, vastaaminen kestää noin 5 minuuttia.

Lähetättehan vastauksenne 15.2.2022 mennessä, kiitos.

Kyselyn kysymykset perustuvat osallisuutta ja työllisyyttä tukevan toiminnan laatu-
kriteereihin.

Laatukriteerit löydät tämän linkin takaa; <https://www.verneri.net/yleis/osallisuuden-jatyon-laatu-kriteerit>

Laatukriteerien arviointityökalun löydät tämän linkin takaa; <https://www.verneri.net/yleis/it-searviointityokalu-laatu-kriteerit-kayttoonottoon>

1. Osallisuutta ja työllisyyttä edistävän toiminnan laatukriteerit ovat ennestään tuttuja?

2. Toimintamme perustuu laatukriteereihin?

3. Asiakkaamme saa apua valintojen ja suunnitelmien tekemiseen?

4. Tarjoamme asiakkaallemme tukea muutokseen ja siirtymävaiheisiin?

5. Tuemme asiakasta paikkakuntamme lähiyhteisöihin liittymisessä?

6. Asiakas saa tukea opintoihin pääsemisen prosessissa?

7. Asiakkaamme saa tukea mahdollisimman itsenäisen elämän saavuttamiseksi?

8. Asiakkaalle tarjotaan tietoa terveyteen ja hyvinvointiin liittyen?

9. Asiakas saa tukea itseilmaisuun ja luovaan toimintaan?

10. Asiakkaalle tarjotaan tukea sosiaalisissa rooleissa toimimiseen?

11. Asiakas saa osallistua palvelujen suunnitteluun ja pääsee vaikuttamaan toimintatapoihin?

12. Koetteko laatukriteerit hyödyllisenä?

13. Koetteko arviointityökalun hyödyllisenä?

14. Miten arvioitte toimintanne laatua tällä hetkellä?

15. Tähän voit kirjoittaa avoimia mietteitä laatukriteereihin liittyen.

Laatukriteerit: <https://www.verneri.net/yleis/osallisuuden-ja-tyon-laatukriteerit>

16. Webropol kyselyn lisäksi haluaisin suorittaa muutamia lähihaastatteluita työtoiminnan asiakkaille, koska tutkimusta koskevan kohderyhmän kuuleminen on tärkeää. Voinko olla teihin yhteydessä haastatteluihin liittyen?

Kyllä

Ei

17. Jos vastasit kyllä, jättäisitkö yhteystietosi yhteydenottoa varten, kiitos.

Nimi:

Puhelin:

Sähköposti:

Organisaatio:

Liite 3. Haastattelu työ- ja päivätoiminnan asiakkaille

- Oletko ollut pitkään työ/päiväkeskuksen toiminnassa mukana, millaisessa toiminnassa?
- Oletko kuullut tukityöllistymisestä ja keneltä/mistä?
- Oletko saanut työvalmennusta ja miten koet sen?
- Oletko saanut työ/päivätoiminnan ohjaajilta apua valintojen ja suunnitelmien tekemiseen, millaista? (esimerkiksi tulevaisuuden suunnitelmat, asumisen palvelut, omat menot jne.)
- Onko sinulle tarjottu tukea esimerkiksi siirtyessäsi tukityöhön/työhön/opiskelemaan ammattiin) päivätoiminnasta? (muutokset ja siirtymävaiheet)
- Saatko tukea paikkakuntasi lähiyhteisöihin liittymisessä, millaista? (kerhot, harrastukset, kansanopisto jne.)
- Saatko tukea/neuvoja opintoihin/kouluun pääsemiseksi, kerrotaanko sinulle mahdollisuuksista suorittaa ammattitutkinto?
- Tarjotaanko sinulle (työ/päivätoiminnassa) tukea itsenäisen elämän saavuttamiseksi? (asumisen tukipalveluihin ja muuhun liittyen)
- Saatko tietoa terveyteen ja hyvinvointiin liittyen? (ruokavalio, liikkumisen vaikutukset hyvinvointiin, digilaitteiden liika käytön haitat tms.)
- Saatko tukea itseilmaisuuksiin ja luovaan toimintaan, millaista? (Omien toiveiden kuuleminen/oman äänen esiin tuomisen rohkaisua ja taideharrastukset)
- Saatko tukea sosiaalisissa rooleissa toimimiseen? (esimerkiksi rooli pienryhmissä)
- Saatko osallistua yksikkösi (avaa paikan nimellä) palvelujen suunnitteluun ja toimintatapojen uudistamiseen? (päivätoiminnan kehittäminen, retket, ohjelma jne.)
- Mitä haluaisit päivätoiminnalta ja sen ohjaukselta jatkossa?